

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

HOITO- JA KASVATUSSUUNNITELMAN KEHITTÄMINEN OMAOHJAAJAN TYÖVÄLINEENÄ

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja
johtaminen
Opinnäytetyö
Kevät 2014
Pirjo Ruti-Laakso

Lahden ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto

RUTI-LAAKSO, PIRJO

Hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittäminen omaohjaajan työvälineenä

Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen koulutusohjelman opinnäytetyö, 67 sivua, 2 liitesivua

Kevät 2014

TIIVISTELMÄ

Toteutin opinnäytetyön työelämälähtöisenä kehittämishankkeena lastensuojelun sijaishuollossa pienryhmäkodissa. Kehittämishankkeen tarkoitus oli kehittää ja edistää hoito- ja kasvatussuunnitelman käyttöä pienryhmäkodin arjessa. Tämän kehittämishankkeen tavoitteena oli luoda uusi hoito- ja kasvatussuunnitelma vanhaa mallia hyödyntäen ja hankkeen päätyttyä pienryhmäkodissa on käytössä kehittynyt hoito- ja kasvatussuunnitelma omaohjaajan työvälineenä. Kehittämishanke toteutettiin kevään 2010 ja syksyn 2013 välisenä aikana.

Kehittämishanke toteutettiin pienryhmäkodin sisäisenä kehittämisenä, johon osallistuivat sijaishuollossa olevat lapset, heidän vanhempansa, pienryhmäkodin ohjaajat ja johtoryhmä. Aineisto kerättiin asiakaslähtöistä Bikva-menetelmää käyttämällä ja se analysoitiin teemoittelulla. Bikva-mallia sovellettiin ja tehdyt havainnoinnit, palautteet ja haastattelut dokumentoitiin kirjallisesti. Aineisto analysoitiin osissa ja vaiheittain jokaisen aineiston keräämisvaiheen jälkeen. Saadut palautteet ja mielipiteet hyödynnettiin hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämisessä.

Kehittämishankkeessa luotiin pienryhmäkoti Omppuun uusi hoito- ja kasvatussuunnitelma omaohjaajan työvälineeksi. Se toimii dokumentointivälineenä lasten ja vanhempien osallisuutta lisäävänä tekijänä.

Hoito ja kasvatussuunnitelmia ei julkaista tässä opinnäytetyössä. Perusteluina tähän ratkaisuun on yksityisesti sosiaalipalveluja tuottavan pienryhmäkoti Omppuun yrityssalaisuus. Hoito- ja kasvatussuunnitelmat sisältävät salassa pidettäviä tietoja.

Asiasanat: lastensuojelu, sijaishuolto, dokumentointi, hoito- ja kasvatussuunnitelma, osallisuus

Lahti University of Applied Sciences
Master's Degree Programme in Social Services

RUTI-LAAKSO, PIRJO
of the mentor method

Care and education plan development

Master Thesis in Master's Programme in Developing and Management of Social and Health Care, 67, 2 pages of appendices

Spring 2014

ABSTRACT

I carried out this study as a development project the protection of children in foster care. The purpose of this project was to develop and promote use of the care and education plan small group home in everyday life. The goal was to create a new care and education plan by using the old model and after the project a small group home is active advanced care and education plan in mentors method. The development project was carried out between spring 2010– autumn 2013.

The development project carried out in a small group home for internal development, with the participation of foster care children, their parents, group home workers and management team. The material was gathered by custom focused Bikva evaluation and material was structured using by thematising. Bikva-model made by applying the observational analysis, feedback, and interviews were documented in writing. The data were analyzed in parts and stages of each data collection phase. Feedback and opinions was used for the development of care and education plan.

The development project was created a new care and education plan for mentor method a small group home Omppu. It serves for documenting and children's and parents participation as a factor increasing.

The care and education plans will not be published this Master thesis. Reasons for this decision is to produce private social and health services the company's corporate secrets.

Key words: child protection, foster care, documentation, care and education plan, involvement

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT	6
2.1	Kohdeorganisaatio	6
2.2	Kehittämishankkeen tausta	7
2.3	Kehitettävä hoito- ja kasvatussuunnitelma	11
2.4	Kehittämishankkeen tavoite ja tarkoitus	13
3	KEHITTÄMISHANKKEEN TIETOPERUSTA	15
3.1	Lastensuojelun sijaishuolto	15
3.2	Dokumentointi sijaishuollossa	18
3.3	Asiakassuunnitelma sekä hoito- ja kasvatussuunnitelma	20
3.4	Omaohjaajamenetelmä	23
3.5	Asiakaslähtöisyys ja osallisuus lastensuojelun sijaishuollossa	26
4	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS	29
4.1	Bikva-malli kehittämisen välineenä	29
4.2	Kehittämishankkeen etenemisen kuvaus ja aikataulu	31
4.3	Aineiston hankkimisen toteutus	33
4.3.1	Lasten osuus	34
4.3.2	Ohjaajien osuus	36
4.3.3	Johtoryhmän osuus	37
4.3.4	Vanhempien osuus	39
5	KEHITTÄMISHANKKEEN ANALYSOINTI JA TULOKSET	41
5.1	Lasten osuuden analysointi ja tulokset	41
5.2	Ohjaajien osuuden analysointi ja tulokset	44
5.3	Johtoryhmän osuuden analysointi ja tulokset	45
5.4	Vanhempien osuuden analysointi ja tulokset	46
5.5	Uusi hoito- ja kasvatussuunnitelmamalli	48
6	POHDINTA	49
6.1	Kehittämishankkeen luotettavuus ja eettisyys	49
6.2	Kehittämishankkeen arviointi	51
6.3	Johtopäätökset ja jatkokehittämisasiheet	54
	LÄHTEET	60
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Huoli lasten pahoinvoinnista tuli keskeiseksi aiheeksi suomalaisessa mediassa 2000-luvun vaihteessa. Lasten pahoinvointi on noussut esiin lehdistössä, ammatillisissa seminaareissa ja politiikassa. Keskusteluihin tuli aivan uusi sävy. Aiemmin on totuttu siihen, että suomalaiset lapset ovat terveimpiä maailmassa ja lasten hyvinvointi on kohtuullisen hyvin turvattu palveluilla, koulutusjärjestelmillä ja tukien muodossa osana pohjoismaista hyvinvointimallia. Yleinen huolestuneisuus lasten pahoinvoinnista on ollut erittäin laajaa ja luonteeltaan voimakkaasti tunteisiin vetoavaa. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2011, 47.)

Lasten pahoinvoinnin mittarina on mm. se, että kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 17409 lasta ja nuorta vuonna 2011. Huostassa olevien lasten määrä lisääntyi vajaa kolme prosenttia edellisestä vuodesta. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen teettämän kouluterveyskyselyn (2013) mukaan nuorista tytöistä 45 prosenttia ja pojista 24 prosenttia kokevat masentuneisuutta ja toivottomuuden tunteita. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2012.)

Lastensuojelun perustehtävänä on turvata lapsen terveys ja kehitys, kun se on vaarantunut tai uhka vakavasti vaarantumisesta on mahdollinen. Tehtävänä on vastata lapsen tarpeisiin ikätason ja kehityksen mukaisesti. Lastensuojelun tuloksellisuutta arvioitaessa tulisi ottaa huomioon tämä näkökulma ja vastata kysymykseen kuinka hyvin lastensuojelu onnistuu lasten auttamisessa. Lastensuojelun on hyvä tietää lapsen terveyden ja kehittymisen taso asiakkuuden alkuvaiheessa ja sen päättyessä. Tämä on merkityksellistä tietoa, kun arvioidaan lastensuojelun vaikuttavuutta ja onnistumista tehtävässä huolehtia lapsen kehityksestä ja terveydestä. (Rousu 2007, 66.) Sijoitetun lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmat tuovat tätä tärkeää tarvittavaa tietoa esille. Hoito- ja kasvatussuunnitelmasta nähdään lapsen kasvu ja kehitys konkreettiseen muotoon kirjattuna. Siitä on havaittavissa lapsen lähtötilanne ja nykytila ja mahdolliset muutokset.

Valtakunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämissuunnitelman Kaste 2012-2015 tavoitteena on, että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut järjestetään asiakaslähtöisesti ja asiakkaat voivat luottaa palveluiden laatuun ja vaikuttavuuteen. (STM 2012, 18.) Valtiontalouden lastensuojelun tuloksellisuustarkastuskertomuk-

sen mukaan lastensuojelun sijaishuollon katsotaan täyttävän laatuvaatimukset silloin, kun sijaishuollossa oleva lapsi saa oman edunmukaisen sijaishuoltoapaikan. Hoito- ja kasvatussuunnitelma on pieni osa tätä laadunhallintajärjestelmää. Lastensuojelutyön tavoitteena on vastata Kaste-ohjelman vaateisiin laadukkaasti sijais- huoltopalvelun tuottamisesta asiakkaalle, sijoitetulle lapselle ja hänen perheelleen. (Tuloksellisuustarkastuskertomus 2012, 25.)

Tämän kehittämishankkeen toimintaympäristö on lastensuojelu ja pienryhmäko- dissa tapahtuva sijaishuolto. Uudistetun lastensuojelulain (2007/417) myötä do- kumentointi on aiempaa merkittävässä asemassa lastensuojelun sijaishuollossa. Lastensuojelutyössä keskeisenä ohjenuorana ja työn perustana toimii asiakas- suunnitelma. Asiakassuunnitelmassa määritellään olosuhteet ja ne asiat joihin py- ritään vaikuttamaan, lapsen ja perheen tuen tarpeet ja toimet, joilla tarpeeseen vastataan. Asiakassuunnitelman tavoite on kokonaisvaltaisen tuen järjestäminen lapselle ja hänen perheelle. Huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelmaan kirjas- taan sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, yhteydenpidon toteuttaminen lapsen, vanhempien ja muiden hänen läheisten ihmisten kanssa sekä tavoite perheen jäl- leenyhdistämisestä. (LsL 417/2007, 30 §)

Lapsen ollessa sijoitettuna sijaishuoltoon tulee sosiaalitoimissa tehtyä asiakas- suunnitelmaa täydentää hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Tämä tehdään yhdessä sijaishuoltoapaikan työntekijöiden, lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Hoito- ja kasvatussuunnitelma sisältää sijaishuollon tavoitteet ja suunnitelman lapsen lai- toksessa tarvitsemasta hoidosta ja huolenpidosta. Suunnitelmassa otetaan huomi- oon lapsen yksilölliset tarpeet, sijoituksen perustelut ja tarkoituksen. Hoito- ja kasvatussuunnitelma on sijaishuollossa järjestettävän hoidon ja huollon järjestä- misen työväline ja se tukee arjen järjestymistä. (Lastensuojelun käsikirja 2011; Saastamoinen 2010, 85; Valvira 2013, 47.)

Dokumentoinnin yhtenä välineenä käytetään hoito- ja kasvatussuunnitelmia. Täs- sä kehittämishankkeessa kehitetään jo olemassa olevaa hoito- ja kasvatussuunni- telmaa omaohjaajan työvälineenä. Hankkeen yhtenä tavoitteena on lapsilähtöi- sempi hoito- ja kasvatussuunnitelma sijaishuoltoon sijoitetun lapsen äänen kuulu- viin tuomiseksi.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kohdeorganisaatio

Pienryhmäkoti Omppu Oy on joulukuussa 2004 toimintansa aloittanut lastensuojeluyksikkö Nastolassa ja se on laajentanut toimintaansa toiseen lastensuojeluyksikköön Lammille 2011. Kodit ovat tarkoitettuja seitsemälle 7-18-vuotiaalle sijaishuollossa olevalle lapselle ja nuorelle. Sijoitusvaiheessa katsotaan jokaista lasta ja nuorta yksilönä, hänen tarpeitaan ja soveltuvuuttaan yhteisöön, onko pienryhmäkoti tälle lapselle tai nuorelle paras mahdollinen sijoituspaikka. (Pienryhmäkoti Omppu 2011.)

Pienryhmäkoti Ompun henkilökunta muodostaa moniammatillisen työyhteisön, jossa on monipuolista osaamista lastensuojelutyöstä. Työntekijöitä Nastolan ja Lammin yksiköissä on yhteensä seitsemäntoista. He ovat koulutukseltaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia. Ohjaajista löytyy mm. seuraavia ammatinimikkeitä: psykiatrinen sairaanhoitaja (AMK), sosionomi (AMK), lähihoitaja ja liikunnanohjaaja (AMK). Lisäksi on tuntityöläisinä ja sijaisina erityisopettajia ja sosionomeja. Työyhteisön vahvuuksia ovat työntekijöiden sitoutuminen perustettävään, moniammatillinen tiimityö ja halu kehittää omaa sosiaalialan osaamista yhdessä. (Pienryhmäkoti Omppu 2011.)

Pienryhmäkoti Ompun toiminta-ajatuksena on tarjota lapselle ja nuorelle kodinomaiset puitteet sekä välittävät ja turvalliset aikuissuhteet, joiden avulla mahdollistetaan terve kasvu ja kehitys. Arki ja sen sujuminen ovat pienryhmäkodissa ensisijaisen tärkeää ja edellytys kaikelle muulle toiminnalle. Arkeen kuuluvat koulu, harrastukset, ystävät, kotiaskareet ja yhteinen kodin ylläpito. Koulunkäyntiä tuetaan sekä luodaan hyvät yhteistyösuhteet kouluun ja opettajaan. Lapsia ja nuoria autetaan löytämään heille sopivaa vapaa-ajan tekemistä ja harrastuksia sekä tuetaan heidän ystävyysuhteitaan. Kasvatuksessa tuetaan erityisesti itsetunnon kehittymistä ja positiivisia voimavaroja. Jokainen lapsi ja nuori on pienryhmäkodissa yksilö ja omana itsenään arvokas. Tavoitteena on kasvattaa lapset ja nuoret kunnioittamaan ja ottamaan vastuuta itsestä, omasta elämästä, läheisistä ja ympäristöstä. (Pienryhmäkoti Omppu 2011.)

Pienryhmäkodissa asioista ja tilanteista keskustellaan, neuvotellaan ja sovitaan yhdessä lasten kanssa. Käytössä ovat yhteiset lastenkokoukset, johon osallistuvat kaikki työvuorossa olevat ohjaajat ja lapset. Lastenkokous on yhteinen foorumi, jossa keskustellaan päivittäiseen arkeen liittyvistä asioista mm. yhteisistä pelisäännöistä sekä pinnalla olevista puhututtavista asioista. Näitä voivat olla mm. nuoren muuttaminen omaan elämään pienryhmäkodista, uuden lapsen saapuminen tai jokin ajankohtainen yhteiskunnallinen ilmiö, asia tai uutinen. Yhteisiä kokouksia pidetään kahden viikon välein ja tarpeen mukaan useammin. (Pienryhmäkoti Omppu 2011.)

Yhteisöllisen kasvatuksen edelläkävijä Kaipio (1999, 49,78.) kehitti määrätietoisesti lasten ja kasvattajien yhteiskokoukset 1980-luvun alussa sosiaalisesti sopeutumattomien yhteisöön. Organisoitujen yhteiskokoukset luovat perustan tasa-arvoisuuden ja yhteisöllisyyden kehittymiselle. Lastenkokouksessa jokainen lapsi on pyytäessään oikeutettu puheenvuoroon ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa sovittaviin asioihin tai tuoda oma mielipiteensä esille. (Pienryhmäkoti Omppu 2011.) Yhteiskuntaan osallistaminen on tärkeää ja tavoitteena on opettaa lapset elämään osana ympäröivää maailmaa. Yhteisöllisyyteen liittyen opetetaan lapsille yhteiskunnassa vallitsevien normien sisäistämistä, käytöstapojen sekä sosiaalisia taitoja. (Laakso 2009, 137.)

Yhteisöllisyyden kautta kasvatetaan lapset ja nuoret ottamaan vastuuta omasta toiminnasta, ihmissuhteista ja ympäristöstä. Asioita opetellaan ja tehdään yhdessä, vastuutetaan vähitellen lapsia ja nuoria ajattelemaan ja toimimaan itsenäisesti. Itsenäistymistä tuetaan yksilöllisesti, nuoren tilanne, kehitystaso ja voimavarat huomioiden. (Pienryhmäkoti Omppu 2011.)

2.2 Kehittämishankkeen tausta

Tässä kehittämishankkeessa kehitettiin Pienryhmäkoti Ompun ammatillista ja laadullista työtä. Hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämistyö tapahtui Nastolan yksikössä. Hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittäminen omaohjaajan työvälineenä kuului osana koko organisaatiossa meneillään olevaan laatutyöhön. Laatutyö alkoi 2009. Kehittämishanke tapahtui yhteistyössä lasten, ohjaajien, johtoryhmä ja

lasten vanhempien kanssa. Tämä pienryhmäkodin laadun kehittämisprojekti toteutettiin osittain yhdessä TE-keskuksen kanssa. (Pienryhmäkoti Omppu 2011.)

Huostaanotot ovat sosiaalityön arkipäivää ja kuntien kiristyneet taloustilanteet ovat asettaneet sijaishuoltoyksiköt kilpailutuksen kautta pohtimaan enemmän perustyön näkyvyyttä ja sen kehittämistä. Pienryhmäkodin laadukkaan hoito- ja kasvatustyön tulee erottua muiden kilpailutuksessa olevien sijaishuoltoa tarjoavien yksiköiden joukosta. Hoitovuorokauden hinta ei ole ainoa kilpailutettava tekijä, vaan katsotaan myös työnsisältöä, toimintakäytänteitä, laatua ja vaikuttavuutta. (Räty 2012, 145-146.; Seppänen-Järvelä & Vataja 2009, 13-14.) Pienryhmäkoti Ompun laatutyö on syvä sosiaalialantyyön kehittämishanke, jonka tarkoituksena on parantaa koko työyhteisön toimivuutta ja lastensuojelun ohjaajan arkityötä huostaan otettujen lasten kanssa.

Yksityisten sosiaalipalveluja tarjoavien yritysten tulee panostaa tarjoamassaan sosiaalialan työssä laatuun ja sen jatkuvaan kehittämiseen sekä hyvään yhteistyöhön valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvonta viraston Valviran ja aluehallintovirastojen kanssa. Aluehallintovirastot ja kunnat valvovat lastensuojelun prosesseja ja valvonta kohdistuu julkisiin ja yksityisiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ja niiden tuottajiin. Valvonnan tarkoitus ja tavoite on hallita ja ennakoida riskejä, joita palvelun järjestämiseen liittyy. Tavoitteena on, että valvontaohjelma pyrkii takaamaan parhaan mahdollisen palvelutason ja ehkäisemään toimintavirheitä. Lastensuojelun valvontaohjelmat ovat lastensuojelun ympärivuorokautinen hoito ja kasvatustyö 2012 - 2014 ja lastensuojelun prosessit 2013 - 2014. Lastensuojelun sijaishuollon valvonta kohdistuu mm. lapsen asemaan ja oikeuksiin sijaishuollossa sekä dokumentointiin ja asiakirjaosaamiseen. (Stenroos 2012; Valvira 2012.)

Lastensuojelun valvontaohjelmat toimivat lupa-, ohjaus- ja valvonta-asioissa käsikirjoina, joissa toimintayksikön omavalvonta korostuu. Valvira antoi 1.3.2012 määräyksen, jossa kaikkien sosiaalipalvelujen toimialat laativat omavalvontasuunnitelman. Tämä suunnitelma on osana sosiaali- ja terveydenhuollon laadunhallintaa. Omavalvontasuunnitelma tulee sisältää muun muassa miten seuraavat asiat ovat toimintayksikössä järjestetty: yksikön johtaminen, henkilöstömitoitus, toiminta-ajatus, arvot ja toimintaperiaate, asiakkaan asema ja oikeudet, asiakastie-

tojen käsittely, asiakkaan osallistuminen ja asiakaspalautteen kerääminen ja sen käsitteleminen, asiakastyön laadun varmistaminen ja omavalvonnan seuranta ja arvioiminen. (Stenroos 2012; Valvira 2012, 9, 15-16.)

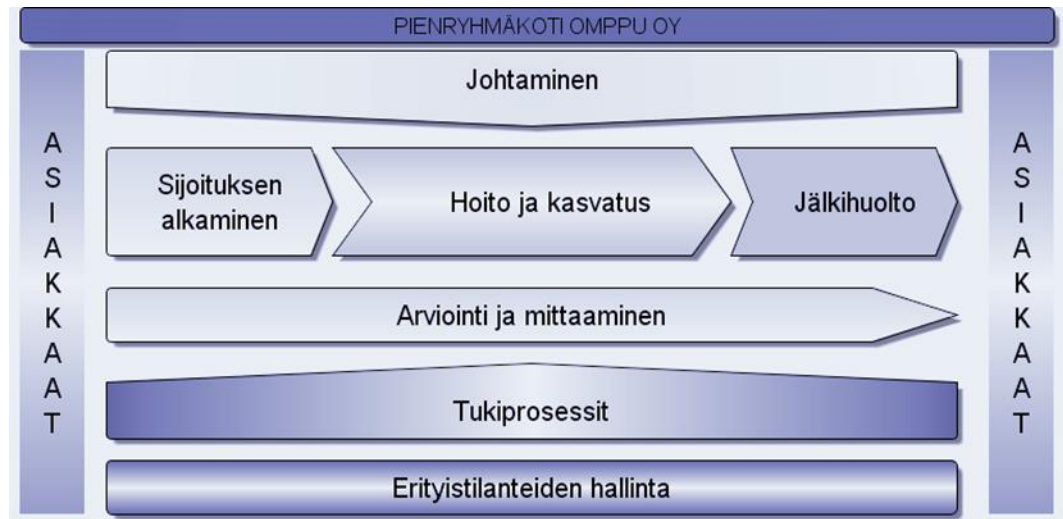
Laadunhallinta ja kehittäminen ovat omalta osalta vaikuttaneet tämän kehittämishankkeen syntyyn ja tarpeeseen. Kehittämishanke on oman osaamisen johtamista, johon hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittäminen omaohjaajan työvälineenä kiinteästi liittyy. Pienryhmäkodissa on tehty omavalvontasuunnitelma ja sen tekeminen on ollut helpompaa, kun on luotu koko toiminnan prosessikuvaukset ja työohjeet. Valviran (2012, 16.) mukaan omavalvonnan tulee kulkea käsi kädessä yksikön laatutyön kanssa. Avaamalla palvelun tuottaminen ja toiminta kaikilta osilta, on työskentely sosiaalialan toimikentässä avointa ja rehellistä. Tämä lisää luottamusta vaikeiden lastensuojeluasioiden kanssa työskentelyssä.

Työn jatkuva arvioiminen ja tutkiminen kuuluvat tuotettavien palvelujen laatuun ja vaikuttavuuteen, joita jatkuvat muutostarpeet vaativat tarkastelemaan. Arvioiva työote on ammatillisen kehittymisen perusedellytys. Arvioivan työotteen tarkoituksena on parantaa ja kehittää työympäristön toimintaa. Tietoinen työn tutkiminen ja kehittäminen ovat perustehtävää tukevia ja voimaannuttavat työntekijää. Osallistamalla työn arviointiprosessiin saa osallisuuden kokemuksen, oppiminen ja kehittyminen mahdollistuvat. Arvioivassa työotteessa esitetään kyseenalaistavia kysymyksiä toiminnan tarkoitukseen, toteutukseen ja toiminnan seurauksiin. (Vataja 2009, 52-53.)

Oppimisen tavoitteena on parantaa toiminnan laatua ja lisätä vaikuttavuutta. Laadun ja vaikuttavuuden parantaminen siirtyvät toimintaan asiakkaiden elämäntilanteiden parantamiseen, joihin voidaan vastata aiempaa tehokkaammin. (Vataja 2009, 55.) Tämä kehittämishanke sopii arkityön kehittämiseen ja tavoitteena on parantaa aiemmin luotua hoito- ja kasvatussuunnitelmaa työvälineeksi ja tueksi omaohjaajan perustehtävään pienryhmäkodissa

Pienryhmäkoti Ompun laatujärjestelmä perustuu ISO9001 ja EFQM (The European Foundation For Quality Management) laatustandardeihin ja prosessikaavio on luotu näiden pohjalta. Pienryhmäkoti Ompun koko toiminta on jaoteltu ydin ja tukiprosesseihin ja kuvattu prosessikartan muodossa. Hoito- ja kasvatussuunni-

telma on osa laajaa hoito- ja kasvatustuotetta, joka jakautuu pieniin osaprosesseihin. Näitä prosesseja ovat arjen hallinnan tukeminen, koulunkäynnin tukeminen ja vapaa-ajan hallinta. Kuvio 1 havainnollistaa hoidon ja kasvatuksen osuuden pienryhmäkoti Ompun prosessikartassa. Hoito- ja kasvatustuotteen on osa Ompun kehittämistyötä ja laatutyöprosessia. (Laatukeskus Excellence Finland 2010; Pienryhmäkoti Ompu 2012)

KUVIO 1. Pienryhmäkoti Ompun prosessikartta

Pienryhmäkodin käytössä oleva hoito- ja kasvatustuotteen on luotu pienryhmäkodin perustamisen ja toiminnan käynnistymisen yhteydessä vuosina 2004 ja 2005. Hoito- ja kasvatustuotteiden nykytila on se, että ne ovat jääneet täyttämättä uusilta sijoitetuilta lapsilta eikä aiemmin tehtyjä suunnitelmia ole tarkistettu ja päivitetty. Olemassa olevan hoito- ja kasvatustuotteen rakennetta ja asiassältöä ei ole muokattu uuden lastensuojelulain (417/2007) tultua voimaan 1.1.2008. Käytössä olevasta hoito- ja kasvatustuotteista puuttuu sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn näkökulma. Voimassa oleva lastensuojelulaki (417/2007 4 §) velvoittaa työskentelemään sijoitetun lapsen vanhempien kanssa lapsen ikätason mukaisesti ja työskentelyn yhtenä tavoitteena on perheen jälleen yhdistäminen. Hoito- ja kasvatustuotteiden työskentely on menetelmä löytää yhteisiä tavoitteita tähän työhön.

Vanhaa pienryhmäkodin alkuvuosina luotua hoito- ja kasvatustuottemallia ei voida enää käyttää sellaisenaan, koska siitä puuttuu oleellisena tekijänä perheen jälleen yhdistämisen näkökulma ja eikä se ole riittävästi tietoa tuottava tämän päi-

vän laadukkaaseen lastensuojelupalvelujärjestelmään. Kehitettävässä hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on lapsen näkökulma vähäinen ja sitä tulee vahvistaa nykyiselle tasolle lapsilähtöiseksi ja osallisuutta lisääväksi. Dokumentoinnin ja kirjaamisen merkitys ovat tuoneet mukanaan uusia näkökulmia hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Asioiden painotusalueet ovat muuttuneet perustuen lainsäädäntöön ja asiakkaan asema ja oikeudet korostuvat. Entistä tärkeämmiksi ovat tulleet lainsäädännön vaikutukset sijaishuoltoon sijoitettujen lasten hoitoon, kasvatukseen ja kaikkeen toimintaan ja tämä vaatii tarkkaa dokumentointia jatkuvasti. (LsL 2007/417 30§; Oranen 2008, 46; Valvira 2013, 61.)

Rousun (2007) tutkimuksen mukaan onnistuminen lastensuojelun tuloksellisuudessa edellyttää asiakkaiden kanssa tehtävän yhdessä tavoitteellisen hoito- ja kasvatussuunnitelman. Lastensuojelun tuloksellisuus syntyy kestävästä arvopohjasta, vahvasta perustehtävän tietoisuudesta, tukevasta ja kehittämiseen osallistavasta johtamisesta. Onnistumistekijöitä asiakastyössä ovat vuorovaikutuksen laatu ja ihmissuhteiden pysyvyys. Kasvatustyötä tehdään hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoitteiden mukaan yhteistyössä lapsen lähiverkoston kanssa. (Rousu 2007, 11.)

Kokemukseen perustuva tieto ei paranna palvelua tai laatua työssä, jos sitä ei systemaattisesti kerätä ja tuoda esiin näkyväksi seurannan ja kirjaamisen avulla (Rousu & Holma 2004). Hoito- ja kasvatussuunnitelman tehtävänä on toimia lapsen kasvun ja kehityksen tiedonkerääjänä pienryhmäkoti Ompussa. Se on dokumentointia lapsen arjesta ja sen tavoitteista. Hoito- ja kasvatussuunnitelma toimii suunnitelmallisen ja tavoitteellisen työn työvälineenä. Se on arjen työväline, joka toimii perehdyttäjänä uusille työntekijöille. Hoito- ja kasvatussuunnitelma tukee lapsen ja hänen perheen osallisuutta lastensuojeluprosessissa sijaishuollon osalta. Se on myös johtamisen väline ohjaajien osaamisen johtamisen näkökulmasta katsottuna.

2.3 Kehitettävä hoito- ja kasvatussuunnitelma

Kehitettävän hoito- ja kasvatussuunnitelman rakenne muodostui kolmesta osiosta. Ensimmäinen osio koostui lapsen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. Toinen osio oli verkostokartta, jossa lapsen tärkeät ja läheiset ihmiset kartoitettiin ja kolmas osio sisälsi lapsen fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja kognitiivisen hyvinvoinnin.

Suunnitelma oli kahdeksan sivun pituinen ja ensimmäisellä sivulla oli pienryhmäkodin logo, omenapuu punaisilla omenoilla nämä käyvät ilmi liitteestä 3.. Hoito- ja kasvatussuunnitelma oli visuaaliselta yleisilmeeltään pelkistetty. Siinä oli rajatuja laatikoita, joihin on voinut kirjoittaa tai piirtää sekä valmiiksi viivat, joille kirjoittaa tekstiä. Kehitettävä hoito- ja kasvatussuunnitelma sisälsi tietoja lapsesta itsestään, hänen perheestä, kodista ja sukulaisista, koulusta ja koulumenestyksestä sekä ystävistä. (Pienryhmäkoti Omppu hoito- ja kasvatussuunnitelma 2005.)

Hoito- ja kasvatussuunnitelman ensimmäinen osio oli lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin osio ja tässä aloittavassa kohdassa on kartoitettu lapsen näkemystä sijoituksesta ja sen hetkisestä kokonaistilanteesta. Lapsi on keskustellut omaohjaajan kanssa ja tuottanut sanallista tai piirroksen kautta visuaalista tietoa omasta tilanteestaan. Seuraavana hoito- ja kasvatussuunnitelmassa oli täydennä lauseita kohta. Tämä sisälsi 25 lausetta, jotka alkoivat kahdella tai kolmella sanalla ja lapsen tarkoitus oli täydentää lauseet loppuun omasta näkökulmasta ikätasonsa mukaisesti. Lauseet kuvasivat pienryhmäkodissa oloa ja sen arjessa elämistä. Kouluikänsä oli omakohtansa ja tässä käytiin läpi opiskeltavia aineita ja niiden arvioasteikolla 4-10. Käyttäytymistä koulussa arvioitiin sanallisesti tai numeraalisesti asteikolla 4-10. Tavoitteet koulunkäynnin ja käyttäytymisen suhteen olivat omana kohtana. Ensimmäisen osion loppuun koottiin yhteen lapsen ja omaohjaajan tavoitteet ja toiveet lapsen sijaishuoltoon liittyen. (Pienryhmäkoti Omppu hoito- ja kasvatussuunnitelma 2005.)

Verkostokartta oli hoito- ja kasvatussuunnitelmassa oma erillisenä sivuna ja osiona. Tämä kohta selkiytti omaohjaajalle lapsen läheiset ihmissuhteet ja niiden merkityksen. Lapsi on voinut itse kirjoittaa tai piirtää oman perheen, sukulaiset ja tärkeät ihmiset, ystävät ja kaverit tähän kohtaan. Visuaaliselta muodoltaan verkostokartta oli ellipsinmuotoinen, jossa pienin sisällä oleva ellipsi oli keskiössä ja siihen on voinut lapsi tai omaohjaaja sijoittaa lapsen nimen. Tämä ympärille muodostivat seuraavat ellipsit kasvaen kerrostuen ja muodostaen verkoston jättäen tilaa piirroksille tai kirjoituksille. Verkostokartta havainnollisti ja toi konkreettisesti esille lapsen perheen ja sosiaalisen maailman, jossa hän eli. (Pienryhmäkoti Omppu hoito- ja kasvatussuunnitelma 2005.)

Kolmannessa osiossa, jossa kartoitettiin lapsen fyysistä hyvinvointia, arvioitiin tämän hetkinen tilanne ja asetettiin tavoitteet. Hyvinvoinnista seurattiin terveyttä, päivärytmiä, ruokavaliota ja syömistä yleensä, harrastuksia, omasta hygieniasta ja puhtaudesta huolehtimista ja motorista kehitystä. Psykkisestä hyvinvoinnista kartoitettiin kehonkieltä, kontaktikykyä, tunteiden ilmaisua, tunteiden tunnistamista ja hallintaa, palautteen vastaanottokykyä, itsestä huolehtimista ja hallintaa sekä lapsen voimavaroja. Sosiaalisessa hyvinvoinnissa kartoitettiin suhdetta muihin lapsiin, suhdetta aikuisiin, kavereihin ja ystäviin, yhteiskuntaan osallistamista, toimintaa, yhteisöllisyyttä, käyttäytymistä ja itsensä hyväksymistä. Kognitiivinen hyvinvointi kartoitti tiedollista toimintaa, mm. oppimista koulussa, päättelämistä, muistamista, havaitsemista, loogista ajattelukykyä sekä päätöksentekokykyä omissa asioissa. Kolmannen osion on täyttänyt omaohjaaja ja vanhemmat lapset ovat voineet arvioida itseään. Jokaisessa kohdassa on ollut tarpeen selvittää nykytilanne ja asettaa tavoitteet tulevaisuuteen. (Pienryhmäkoti Omppu hoito- ja kasvatussuunnitelma 2005.)

Tavoitteena on ollut, että hoito- ja kasvatussuunnitelman laatiminen aloitetaan välittömästi lapsen tullessa sijaishuoltoon pienryhmäkotiin. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaan kirjataan perustiedot asiakassuunnitelmasta ja lapsen kanssa käydystä keskustelusta taloon tultaessa. Suunnitelmaa ei kuitenkaan tehdä välittömästi kokonaan valmiiksi vaan sitä täydennetään vaiheessa, jolloin lapsi on asettumassa taloksi ja tullaan tutuiksi. Prosessi etenee omaohjaajan harkitsemalla aikataululla ja eri kohtia suunnitelmasta täydennetään yksilöllisten tarpeiden mukaan. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaa tarkistetaan ja täydennetään määräajoin omaohjaajan toimesta ja siihen voi tulla muutoksia yksityiskohtien osalta kaiken aikaa. (Pienryhmäkoti Omppu 2011.)

2.4 Kehittämishankkeen tavoite ja tarkoitus

Tämän kehittämishankkeen tavoitteena on kehittää ja luoda uusi hoito- ja kasvatussuunnitelma vanhaa mallia hyödyntäen. Tavoitteena on, että hankkeen päätyttyä pienryhmäkodissa on käytössä uudistettu ja paranneltu hoito- ja kasvatussuunnitelma omaohjaajan työvälineenä.

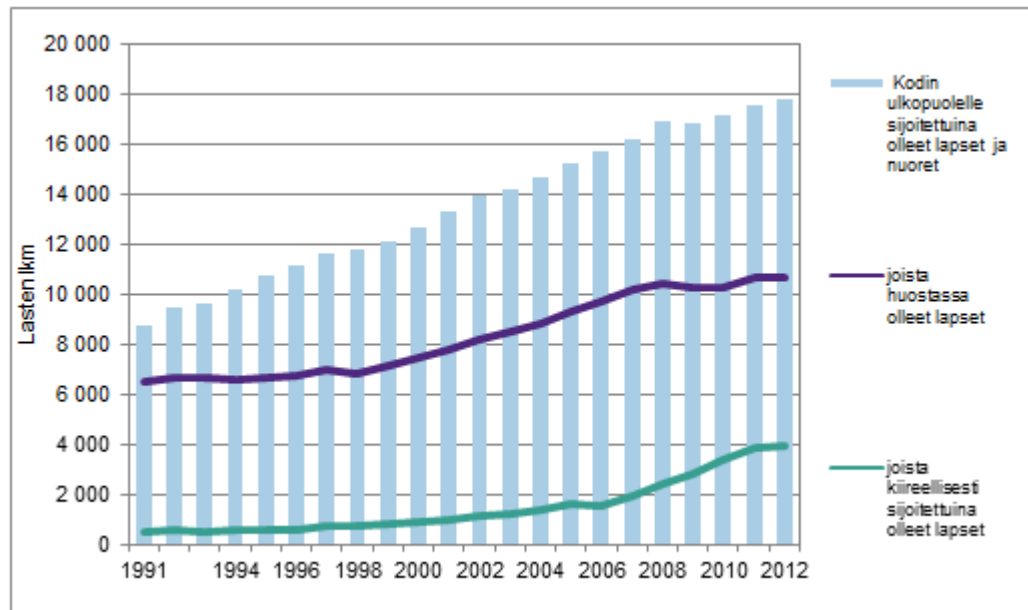
Kehittämishankkeen tarkoituksena on, edistää hoito- ja kasvatussuunitelman käyttöä pienryhmäkodin arjessa. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoitus on lisätä lasten ja perheiden osallisuutta sijaishuollossa.

3 KEHITTÄMISHANKKEEN TIETOPERUSTA

3.1 Lastensuojelun sijaishuolto

Lastensuojelulain (2007/417) 1 § mukaan lain tarkoituksena on turvata lapselle oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaki säättää lapsen sijoittamisen kodin ulkopuolelle. Lastensuojelulain (LSL 2007, 40 §) perusteella lapsi tulee ottaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja hänelle on järjestettävä sijaishuolto, jos lapsen huolenpidossa esiintyy puutteita tai muut kasvuolosuhteet vakavasti vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse omalla toiminnallaan vaarantaa vakavasti omaa terveyttään ja kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä enemmän kuin vähäisenä pidettävän rikoksen tai muulla näihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan ryhtyä, jos lastensuojelun avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisia huolenpidon toteuttamiseksi, tai ne eivät ole mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuolto arvioidaan olevan lapsen edun mukaista 4 §:n mukaisesti. (LSL 2007, 40 §.)

Lastensuojelulaki (2007/417) määrittelee sijaishuollon olevan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuoltoon sijoitetaan avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna tai jälkihuoltoon sijoitettuja lapsia. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona tai laitoshoitona sekä muulla tarkoituksenmukaisella tavalla. Sijoitetun lapsen laitoshoidon voidaan järjestää lastensuojelulaitoksissa, joita ovat mm. lastenkodit, koulukodit, ja muissa näihin rinnastettavissa lastensuojeluyksiköissä. Lastensuojelunpalveluja tarjoavat kuntien lisäksi yksityiset sosiaalialan palvelutuottajat, joita ovat mm. pienryhmäkodit ja ammatilliset perhekodit. (Känkänen & Laaksonen 2006; Laakso 2009, 27.)

KUVIO 2. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa olleet ja kiireellisesti sijoitetut lapset vuosina 1991-2012 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013.)

Kuvion 2 tilasto näyttää huostassa olevien lasten pysyneen samana vuonna 2012 edelliseen vuoteen verrattuna. Kodin ulkopuolelle oli vuonna 2012 sijoitettuna 17830 lasta ja nuorta. Tilastossa näkyvä sama lapsi voi kuulua kiireellisesti sijoitettuihin sekä huostassa olleiden lukumääriin. Vuodesta 2011 sijoitettuna olleiden määrä kasvoi 1,6 prosenttia. Huostassa olleiden lasten määrä vähentyi neljälläprosentilla edellisestä vuodesta. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2013.)

Kuvion 2 tilasto osoittaa, että kiireellisesti sijoitettuna oli 3944 lasta vuonna 2012. Kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä kasvoi 1,5 prosenttia vuoteen 2011 verrattuna. Sijoitettujen lasten lukumäärät muodostuvat huostassa olleista ja kiireellisesti sijoitetuista lapsista ja tämän lisäksi avohuollon ja jälkihuollon tukitoimena sijoitetuista lapsista. Sama lapsi voidaan ensin sijoittaa kiireellisesti ja tämän jälkeen huostaan ottaa. Lastensuojeluilmoitusten määrä, avohuollon asiakkaiden määrä ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrät ovat kasvaneet lastensuojelulain uusistumisen vuoden 2008 jälkeen. Lainuudistuksen yhtenä tavoitteena oli suunnata resurssit ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön ja tämän toivottiin vähentävän lasten sijoitusten määrää. Tämä tavoite ei ole täyttynyt. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012; Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2012.)

Hukkasen (2002,12) mukaan lapsen ja nuoren sijaishuoltoa järjestettäessä on tärkeää saada hänet tuntemaan myönteistä ajattelua ja suhtautumista itseän ja omaan kehitykseen. Lapset ja nuoret tarvitsevat laaja-alaista arjen ja aikuisten tukea. Lapsen sijaishuollon aikana hoidon ja kasvatuksen tulee toteutua lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Sijaishuollossa lasta kohdellaan arvostavasti ja häntä autetaan luomaan myönteisiä ja läheisiä ihmissuhteita. Huolehditaan lapsen perushoidosta, johon kuuluu ravitseminen, vaatetus, hygienia, lepo ja muut arkielämän tarpeet sekä arjen säännöllisyys siten, että lapsi oppii ottamaan vastuuta arkensa sujumisesta. Lapselle on tärkeää aikuisen läsnäolo. Lasta tuetaan ja kannustetaan harrastuksissa, koulunkäynnissä, kuntoutumisessa ja ylipäättään kaikessa tasapainoisen tulevaisuuden mahdollistavissa valinnoissa. Sijaishuollossa turvataan lapsen kokonaisvaltainen turvallisuus, asetetaan rajoja ja valvotaan lasta hänen ikätasonsa mukaisesti. Rajoitustoimenpiteiden käytössä noudatetaan lakia ja erityistä harkintaa. Lapsen arki sijaishuollossa tulee järjestää lapsilähtöisesti. Lapsen arki, hoito ja kasvatusta sijaishuollossa tulee noudattaa lakia lapsen huollosta ja tapauskohtaisuudesta. (Laakso 2009, 136-137; Valvira 2012, 47, 51, 55-57.)

Laadukas lastensuojelu pohjautuu lastensuojelulakiin. Laadukkaasti toteutettu lastensuojelutyö asettaa asiakkaan ja erityisesti lapsen tarpeet työskentelyn prioriteetiksi. Laadukas lastensuojelu selvittää lapsen mielipiteen ja mahdollistaa hänen osallisuutensa. Laadukkaan lastensuojelutyön kirjaaminen tapahtuu huolellisesti ja järjestelmällisesti. Ammatillisesti laadukasta lastensuojelutyötä tehdään perhettä kunnioittaen. Työ on avointa ja läpinäkyvää. Lastensuojelutyötä toteutetaan selkeän suunnitelmallisesti ja johdonmukaisesti. (Puustinen-Korhonen 2011.)

Pölkki (2008, 168, 171) on todennut, että lapsella on lastensuojelulain mukaan oikeus ylläpitää suhdetta vanhempiin ja sijaishuoltoipaikan tulee tukea tätä ja mahdollistaa lapsen ja vanhempien tapaaminen. Tapaamiset voidaan estää vain erillisellä päätöksellä perustuen painaviin syihin, joiden katsotaan olevan haitallisia lapselle. Biologisten vanhempien rooli lapsen kiinnittymisessä sijaishuoltoipaikkaan on sidoksissa toimiviin järjestelyihin yhteydenpidossa ja vanhempien osuudesta lapsen elämään. Pitkäsen (2011) tutkimuksen mukaan sijaishuoltoipaikan vaikutus vanhemman tilanteeseen oli merkittävä. Luottamuksellinen ja tiivis yhteistyö lastenkodin ja vanhemman välillä vahvisti vanhemmuutta ja auttoi van-

hemman kuntoutumista. Tämä vaikutti lapsen sijoituksen onnistumiseen ja lapsen edun toteutumiseen.

3.2 Dokumentointi sijaishuollossa

Lastensuojelun dokumentointia ovat monet tutkijat lähestyneet eri näkökulmista. Kääriäinen on tutkinut (2003) analysoimalla asiakirjatekstejä syventyksen dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikkaan. Asiakkaan ja dokumenttien välistä suhdetta on tarkastellut Vierula (2012) ja Eronen on (2008) tutkinut asiakkaiden kokemuksia lastensuojelusta yhdistämällä dokumentit ja asiakkaan muistelun. Lämsä (2009) on etsinyt vastausta kysymykselle miten lasten ja nuorten syrjäytyminen näyttäytyy sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Lastensuojelun dokumentointi ja perheen sisällä ilmenevä väkivalta on ollut Inkiläisen (2011) pro gradun aiheena. Salokanta (2003) on tutkinut sosiaalityön pro gradu työssään miten lapsi näkyy lastensuojelussa. Tutkimustulos osoittaa, että lastensuojelun dokumentointiin tarvitaan lisää selkeyttä ja täsmällisyyttä.

Lastensuojelulain 33 §:n mukaan asioiden kirjaamisesta säädetään, että lastensuojelun työntekijöiden on merkittävä lasta ja nuorta koskeviin asiakasasiakirjoihin lastensuojeluasian 26 §:n 1 momentin määräämästä vireille tulosta alkaen kaikki tiedot, jotka vaikuttavat lapsen tai nuoren lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen. Kaikki tarpeelliset tiedot toiminnan suunnittelun, järjestämisen ja seurannan kannalta ovat kirjattava. (LsL 13.4.2007/417)

Lastensuojelun työntekijöillä on kirjaamisvelvollisuus ja lakiin perustuvat dokumentointi- ja palvelusvelvoitteet ovat ehdottomia. Lapsella ja perheellä on oikeus saada tietää, mitä on kirjattu ja minkälaiset ovat toimenpiteisiin johtaneet perustelut. Dokumentoinnilla on vaikutuksia lapseen ja nuoreen aina täysi-ikäisyyteen asti. Hänellä on täysi-ikäiseksi tultua oikeus saada lukea itseään koskevat asiakirjat sijoituksen ajalta. Tällä voi olla paljon merkitystä ja tämä voi laajentaa ymmärrystä omista lapsuuden vuosista ja perheen toiminnasta menneinä vuosina. (Valvira 2012, 59; Tuloksellisuustarkastuskertomus 2012, 120.)

Erityisesti on ohjeistettu rajoitustoimenpiteen kirjaamisesta. Siitä on käytävä ilmi kuvaus rajoitustoimenpiteestä, toimenpiteen peruste ja ajallinen kesto, kuka toi-

menpiteestä on päättänyt ja sen käytännössä toteuttanut sekä tilanteessa läsnä olleen henkilön nimi. Tuloksellisuustarkastuskertomuksen (2012) mukaan kirjaamisessa on käytävä ilmi, jos toimenpiteellä on vaikutusta lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Sijaishuollossa työskentelevän henkilöstön on tarkasti kirjattava asiakirjoihin lastensuojelulakiin perustuvat 65§ aineiden ja esineiden haltuunotto, 66§ henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus, 68§ kiinnipitäminen, 69§ liikkumisvapauden rajoittaminen ja 70§ eristäminen. Lapsen kanssa on keskusteltava hänen kohdistettujen rajoitustoimenpiteisiin johtaneista syistä ja sen mahdollisista vaikutuksista hoito- ja kasvatussuunnitelmaan ja asiakassuunnitelmaan. (LsL 13.4.2007/417)

Kääriäisen (2003, 5) mukaan asiakirjamerkinnot ovat faktatietoa ja ne jättävät kirjoitetun jäljen tehdyistä toimenpiteistä ja päätöksistä. Ne ovat osaltaan lapsen historiaa sijaishuollossa olosta. Sosiaalityössä asioiden kirjaamiseen liittyy valta ja sen käytön näkökulma. Dokumenttien kirjoittajan valinnat vaikuttavat valmiiksi kirjoitetun asiakirjan muodossa asiakkaan tilanteeseen ja koko hänen elämäänsä. Asiakkaan tietojen kirjaaminen on osa sosiaalityössä tehtävän tiedonmuodostamisen prosessia.

Lastensuojelun dokumentoinnissa olevat puutteet eivät tarkoita yksiselitteisesti, että asiakkaan kanssa olisi toimittu väärin tai epäammattillisesti. Toiselta näkökulmalta katsottuna hyvä lastensuojelun dokumentointi ei merkitse automaatiota kiitettävästi hoidetusta työstä. Dokumentoinnissa tieto syntyy yhteismuodostuksessa lukemisen ja kirjoittamisen kautta ja siihen sekoittuvat erilaiset toimintakäytännöt. (Kääriäinen 2003, 182.)

Kääriäisen (2003, 180) mukaan asiakirjadokumenttien kirjoittaja tekee valintoja ja käyttää ammatillista osaamista ja valtaoikeuksia, jotka hänellä sosiaalialan ammattilaisena on. Kirjoittajalla on käsissään valta ja vastuu ja asiakkaalla tulee olla oikeus osallistua tähän toimintoon. Asiakirjojen tekstin tulee olla ymmärrettävästi kirjoitettu. Dokumenttien kirjoittaja tuo oman äänen näkyviin tekstin kautta ja tässä on mahdollisuus saattaa näkyväksi moniäänisyys. Sosiaalialan työskentelyä tulee läpinäkyvää tarkan ammatillisen kirjaamisen kautta. Tarkka ja perusteellinen kirjaaminen on tärkeää asiakkaan ja työntekijän oikeusturvan kannalta. Tuloksellisuustarkastuskertomuksesta (2012) käy ilmi, että eduskunnan oikeusasias-

miehen lausunnon perusteella lastensuojelun asiakassuunnitelmassa on kysymys kaikkien osapuolten oikeusturvan kannalta merkityksellisestä lastensuojelun dokumentoinnista. Asiakkaan oikeusturvan kannalta edellytetään asianmukaista ja ajan tasalla olevaa dokumentointia. Dokumentoinnissa keskeisenä tavoitteena on saada lapsen ääni kuuluviin ja mielipiteet näkyviksi sekä perheen osallisuuden lisääminen Lastensuojelutyössä tavoitteiden kirjaaminen on merkityksellisessä roolissa asiakkaan näkökulmasta. On tärkeää, että kaikki lapsen asioita sisältävät raportit arkistoidaan ja palautetaan sijoituksen päätyttyä sijoittavaan kuntaan. (Valvira 2012, 59-60.)

Toimintayksiköllä tulee olla suunnitelma asiakastietojen dokumentoinnista, rekisteröinnistä, potilasasiakirjojen ja sosiaalihuollon asiakirjojen laadinnasta, säilytyksestä ja salassapidosta. Tietoturva on osana yksikön turvallisuutta. Henkilötietolain (HeTil 523/1999) 32 § mukaan asiakastiedot ovat säilytettävä ja suojattava niin, etteivät ulkopuoliset niitä pääse hallitsemaan, vahingoittamaan tai muutoin laittomasti siirtämään. Työyksikössä työntekijällä on oikeus nähdä vain sellaiset tiedot asiakkaasta, jotka hän työtehtävän hoitamiseen tarvitsee (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2006, 14; Valvira 2012, 59.).

Asiakasrekisteristä tulee laatia rekisteriseloste. Asiakasrekisteriin saa kerätä ja tallentaa vain tietoja, jotka ovat tarpeellisia asiakkaalle annettavan sosiaalihuollon näkökulmasta. Asiakkaalle tulee kertoa häntä koskevien henkilötietojen käsittelystä ja hänellä on pääsääntöisesti oikeus tarkastaa omat rekisteriin tallennetut tiedot. Asiakastiedot ovat suojattava ulkopuolisilta ja erityishuomiota tulee kiinnittää sähköisessä muodossa olevien asiakastietojen välitykseen. Kaikkia sosiaali- ja terveyspalveluja koskee salassapitovelvollisuus. Asiakkaan tietoja saa antaa ulkopuolisille vain asianomaisen kirjallisella suostumuksella tai muutoin lainsäädännössä olevan perusteen nojalla. (Valvira 2012, 59.)

3.3 Asiakassuunnitelma sekä hoito- ja kasvatussuunnitelma

Lastensuojelulain (13.4.2007/417 30§) määrittelee, että lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tulee tehdä asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelman tekeminen on lakisääteinen ja se on sosiaalityöntekijän vastuulla. Asiakassuunnitelmaan kirjataan lasta koskevan sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet. Suunnitelmaan tulee

kirjata miten lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien sekä muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa toteutetaan. Asiakassuunnitelmaan kirjaetaan miten huomioidaan lapsen edun mukaisella tavalla tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Sijoituksen alkuvaiheessa asiakassuunnitelma tulee tarkistaa puolen vuoden välein ja myöhemmin vähintään kerran vuodessa. Asiakassuunnitelma on keskeisessä roolissa lapsen edun toteuttamisessa. (Räty 2012, 241; Timonen-Kallio 2010, 12; Valtiontalouden tuloksellisuustarkastuskertomus 2012, 120; Valvira 2012, 46-47.)

Lastensuojelulain 30 § mukaan asiakassuunnitelmaa voidaan täydentää erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla, mutta laki ei määrittele suunnitelman sisältöjä eikä muotoja. Laki ei myöskään kirjaimellisesti velvoita hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimista. Sosiaali- ja terveysalan lupa ja valvontavirasto Valvira velvoittaa puolestaan sijaishuoltopaikan tekemään hoito- ja kasvatussuunnitelman yhdessä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Lapsen sijaishuollon perustelut ja pääasialliset tavoitteet ilmenevät aina sijoittavan lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemässä asiakassuunnitelmassa. Asiakassuunnitelma toimii lähinnä runkona ja tavoitteitten asettelijana, se kertoo mikä on vialla ja mihin pyritään. (Valvira 2013, 47-48.)

Hoito- ja kasvatussuunnitelma sisältää sijaishuollon tavoitteet ja suunnitelman lapsen laitoksessa tarvitsemasta hoidosta ja huolenpidosta. Suunnitelma ottaa huomioon lapsen yksilölliset tarpeet, sijoituksen perustelut ja tarkoituksen. Hoito- ja kasvatussuunnitelma on sijaishuollossa järjestettävän hoidon ja huollon järjestämisen työväline ja tukee arjen järjestymistä. Hoito- ja kasvatussuunnitelma tuo konkreettisesti asiakassuunnitelmassa laaditut tavoitteet arkipäivän tavoitteiksi ja avaa auki yksityiskohtaisesti sen, miten lapsen tarpeisiin vastataan. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaa tarkistetaan arjen sujumisessa ja sitä päivitetään tarpeen mukaan. Sijaishuoltopaikalla on velvollisuus tiedottaa lapsen muuttuneesta tilanteesta hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää. Tällä menettelyllä asiakassuunnitelma pysyy ajan tasalla hoito- ja kasvatussuunnitelman osalta. Hoito- ja kasvatussuunnitelma annetaan tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, lapselle itselleen ja hänen huoltajalleen. (Saastamoinen 2010, 85; Lastensuojelukäsikirja 2011; Räty 2012, 249; Valvira 2013, 47.)

Hoito- ja kasvatussuunnitelmien etsimistä ja vertaamista aiemmin ilmestyneeseen kirjallisuuteen ja kehittämiskontekstiin tulee näkyviin tämän kehittämishankkeen haasteellisuus ja moninaisuus. Vertailukohtia voi löytää hoito- ja kasvatussuunnitelmien osalta päivähoidosta, vammaispalveluista ja perusopetuksesta. Yhteneväisyyksiä on löydettävissä, mutta minkään osa-alueen kohdalla eivät hoito- ja kasvatussuunnitelmat noudata täysin yhteneväistä linjaa ja mallia. Hoito- ja kasvatussuunnitelmat muistuttavat toisiaan ja niistä on tunnistettavissa asiakaslähtöisyys ja työskentely asiakkaan asioiden, kasvun sekä kehityksen parantaminen. Jokaisella osa-alueella on oma nimityksensä hoito- ja kasvatussuunnitelmasta. (Halinen, Koivula & Virtanen 2005, 161-162; Salminen 2012, 2; Stakes 2005, 7.)

Päivähoidossa on käytössä varhaiskasvatussuunnitelma, josta käytetään lyhennettynä nimitystä vasu. Varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on lisätä vanhempien osallisuutta lapsensa varhaiskasvatuksessa ja moniammatillista yhteistyötä lapsen ja perheen tukemiseen ennen perusopetuksen alkamista. (Halinen, Koivula & Virtanen 2005, 161-162.) Salmisen (2012, 2-3.) mukaan vammaispalveluissa YKS eli yksilökeskeinen elämänsuunnittelu menetelmä on tullut perinteisen hoitosuunnitelman tilalle ja siinä keskitytään kehitysvammaisen henkilön voimavaroihin. YKS-menetelmän tavoitteena on asiakaslähtöisyys, osallisuus ja asiakkaan voimaantumisen. YKS-suunnitelmassa on tavoitteena saada asiakkaan vanhemmat mukaan yhteistyöhön. Perusopetuksessa erityisopetusta tarvitsevalle oppilaalle on aina laadittava kirjallinen henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS. Tämä on säädetty perusopetuslaissa 642/2010 17 a §. Suunnitelma laaditaan yhteistyössä oppilaan, vanhempien, opettajien ja oppilashuollon kanssa. HOJKS on väline, joka tukee ja ohjaa sekä varmistaa oppilaan tarvitsemat tukimuodot opetuksen aikana. (Stakes 2005,7.)

Pienten lasten varhaiskasvatuksessa on syntynyt kasvatuskumppanuus. Tätä käsitettä on lähdetty laajentamaan lastensuojeluun ja Laakso (2009, 202) käytti kasvatuskumppanuus käsitettä tutkimuksessaan Arjen rutiinit-etnografia lastenkotityöstä. Kasvatuskumppanuus tarkoittaa lastensuojelussa sijaishuoltopaikan ohjaajien ja vanhempien yhteistyötä, jossa hoidetaan ja kasvatetaan lasta yhteisvastuullisesti. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tekeminen yhdessä sijoitetun lapsen, hänen huoltajan ja omaohjaajan kanssa on kasvatuskumppanuutta sanan varsinaisessa merkityksessä. Lastensuojelun sijaishuollon työntekijät ja vanhemmat jakavat

kasvatusvastuuta lapsesta yhdessä. Hoito- ja kasvatussuunnitelma on väline, jolla pyritään yhteisesti asetettuihin tavoitteisiin. (Laakso 2009, 203-204.)

Raija Hukkasen (2002) mukaan lastenkoteihin sijoitettujen lasten psykososiaaliset ongelmat ovat lisääntyneet sekä tavallisissa että erityistä hoitoa ja kasvatusta antavissa lastenkodeissa. Nämä lapset tarvitsevat psykiatrasta hoitoa ja huolellisen hoitosuunnitelman, mutta samalla kodikkaan ympäristön, jossa elää strukturoitua arkea. (Hukkanen 2002, 6.) Hoito- ja kasvatussuunnitelma toimii lapsen arjessa järjestelmällisenä ohjeena ja toiminnan selkiyttäjänä. Se tukee lasta itseään, ohjaajia ja perhettä sekä muita lapselle hänen elämässään tärkeitä henkilöitä yhteiseen tavoitteeseen pääsemiseksi.

3.4 Omaohjaajamenetelmä

Omaohjaajuus ja omahoitajuus ovat käsitteitä, joita käytetään lastensuojelun sijaishuollon ohjaajista. Jokainen sijaishuoltoyksikkö määrittelee itse mitä termiä haluaa käyttää ja mihin tämä valittu käytäntö perustuu. Tässä kehittämistehtävässä käytän termiä omaohjaaja, jota käytämme myös pienryhmäkodissa. Omaohjaajamenetelmä on lastensuojelun sijaishuollon yksilöllinen hoito- ja kasvatuskäytäntö Suomessa. Omaohjaajamenetelmä tarkoittaa nimitetyn ohjaaja sitoutumista lapsen tai nuoren suunnitelmalliseen ja pitkäkestoiseen hoitamiseen ja kasvattamiseen lastensuojelun sijaishuollossa. (Karppinen 2001, 14; Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101.)

Sijoituksen alkuvaiheessa nimetään yleensä lapselle kaksi omaohjaajaa, jotka toimivat työparina. Omaohjaajasuhde ja -työ alkavat, kun lapsi tulee sijaishuoltoyksikköön ja loppuu sijoituksen päättyessä lapsen lähtiessä pois sijaishuollosta. Nimitettyjen omaohjaajien tehtävän kuvana on olla lapsen ja hänen perheensä asioiden asiantuntijana. Omaohjaajatyöskentelymallilla järjestetään lapsen yksilöllinen huomiointi. Omaohjaaja on ensisijainen lapsen asioita hoitava turvallinen aikuinen. Omaohjaajan tehtävänä on olla lapsen saatavilla, viettää aikaa arkisissa asioissa ja kahdenkeskisissä hetkissä. Omaohjaaja on henkilö, joka kartoittaa lapsen sijoitusvaiheessa hänen siinä hetkessä olevan kokonaistilanteen ja täyttää yhdessä lapsen kanssa hoito- ja kasvatussuunnitelman perustiedot. Omaohjaaja tukee ja

auttaa lasta sijoituksen alkuvaiheessa asettumaan lastensuojelulaitokseen. (Alho 2009, 84; Laakso 2009, 79, 234; Sinkkonen 2012, 11.)

Laakson (2009, 79) mukaan omaohjaajan tehtäviin kuuluu lapsen ja nuoren asioiden hoitaminen ja niissä avustaminen. Omaohjaaja kantaa vastuuta lapsesta, hänen kasvatuksesta ja hoitamisesta. Hän osallistuu lapsen asiakassuunitelmapalaveriin ja edustaa niissä lapsen asioita. Hänen tehtäviin kuuluu yhteydenpito lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään, lapsen vanhempiin ja muihin läheisiin sukulaisiin sekä kouluun ja kaikkiin niihin yhteistyötahoihin, joita sijoitetun lapsen hyvinvointi ja arjen sujumien edellyttää. Omaohjaajan tehtävässä on mahdollisuus tukea vanhemmuutta, arvioida lapsen ja perheen tilannetta, tukea perheen yhteydenpitoa lapsen ja perheen välillä.

Omaohjaajuus pohjautuu luottamukselliseen suhteeseen lapsen ja ohjaajan välillä. Tämä suhde kehittyy hitaasti. Omaohjaajuuden tavoitteena on pyrkimys vastavuoroiseen vuorovaikutukseen, molemminpuoliseen kommunikaatioon ja syvälliseen luottamukselliseen suhteeseen lapsen ja omaohjaajan välillä. Omaohjaajan tehtävänä on omalla toiminnalla luoda ja edistää vahvaa positiivista ilmapiiriä lapsen ja itsensä välillä. (Karppinen 2001, 15; Timonen-Kallio 2009, 14.)

Omaohjaajasuhde lähtee lapsen tarpeista ja se on kiintymissuhde, joka tarjoaa lapselle turvaa, luotettavuutta ja pysyvyyttä. Lapsen luottamuksen saavuttaminen tapahtuu yleensä omaohjaajasuhteessa, koska omaohjaaja on lapsen tärkein aikuinen sijaishuollossa. Omaohjaaja on sijaishuollossa lapselle kaikkein läheisin ihminen. Omaohjaaja on tavallaan vanhemman roolissa, vaikka ei olekaan viemässä vanhemman roolia. (Elo-Kuru 2003, 54; Karppinen 2001, 16-18.) Sinkkosen (2012, 10-11) mukaan lapsen ja omaohjaajan välille voi syntyä turvallinen kiintymyssuhde, jolla on terapeuttiset vaikutukset lapsen kasvuun ja kehitykseen. Omaohjaajasuhteessa lapsi kokee erilaisia tunteita ja hän harjoittelee tunneilmaisua. Omaohjaajan yksi tärkeimmistä tehtävistä on kestää ammatillisesti lapsen epäasiallinen ja häiriökäyttäytyminen. Hän toimii malliesimerkkinä ja ohjaa lasta kestämään omia tunteitaan ja ilmaisemaan niitä.

Lapselle tehty henkilökohtainen hoito- ja kasvatussuunnitelma on omaohjaajan tärkeä väline, jonka tarkoituksena on lapsen kasvun ja kehityksen tavoitteellinen,

suunnitelmallinen arviointi ja toteutuksen seuraaminen. Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa pyritään arvioimaan lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvua sekä määritetään tavoitteet hänen kehitykselleen. Omaohjaajan tehtävänä on olla yhteydessä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään ja olla läsnä neuvotteluissa, joissa päätetään lapsen asioista. Omaohjaajalla on vastuu lapsen asioiden kirjallisista dokumentoinneista, arviointikoosteista, sosiaalityöntekijöille lähetettävistä raporteista ja hoito- ja kasvatussuunnitelman teosta. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 104; Laakso 2009, 79.)

Omaohjaajan yhteistyötaidot ovat merkittävässä asemassa, kun hän tekee hoito- ja kasvatussuunnitelmaa yhdessä lapsen kanssa. Omaohjaaja on lapsen turva ja hänellä on kykyä havainnoida ja arvioida lasta ja hänen tunnetiloja. Hänen aktiivisuudesta ja työotteesta riippuu lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttäminen ja tarkistaminen. Hän tarvitsee sen tekemiseen tukea koko työyhteisöltä. Omaohjaajan ja lapsen välinen suhde ja vuorovaikutus ovat hoito- ja kasvatussuunnitelman tekemisessä keskeistä. (Elo-Kuru 2003, 53; Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 104.)

Laakso (2009, 234) on väitöskirjassaan tullut haastattelujen pohjalta tulokseen, että omaohjaajalla ja lastenkodin työntekijöillä on paljon merkitystä siihen, miten lapsi tulevaisuudessa pärjää elämässään. Lapsi ei koe, että häntä hoitavat aikuiset ovat virkamiesasemassa. Lapselle aikuiset, jotka häntä hoitavat ovat todellisia oikeita ihmisiä. Hän on heistä riippuvainen ja rakentaa heihin omanlaisen suhteen. Ohjaavien aikuisten vaihtuminen on lapselle merkityksellisempi kuin aikuiselle. (Niemelä 2005, 57.)

Omaohjaajatyöhön on luotu työskentelymalleja helpottamaan työtä sijoitetun lapsen ja omaohjaajan välillä. Pelastakaa Lapset ry:ssä on kehitetty SILTA-mallin. SILTA-malli on vuorovaikutuksellinen toimintamalli, jonka tavoitteena on luoda silta huostaan otetun lapsen, hänen vanhempiansa sekä läheistensä ja omaohjaajan välille. SILTA-työn teoriaperusta pohjautuu perheterapeuttiselle, narratiiviselle ja dialogiselle perustalle. SILTA-mallissa keskeistä on SILTA-kolmio, jonka muodostavat lapsi, vanhempi ja omaohjaaja sekä heidän keskenään käymä dialogi. SILTA-työtä ohjaa ulkopuolinen SILTA-ohjaajakoulutuksen käynyt henkilö ja tapaamiset perustuvat yhdessä kokemiseen ja jakamiseen. Tästä voi syntyä lisää

ymmärrystä lapsen, vanhempien ja omaohjaajan välille. (Kiiskinen & Eskelinen 2010, 7, 13-14.)

SILTA-malli on koettu hyväksi omaohjaaja työlle ja se on parantanut omaohjaajan suhteita vanhempien sekä lapsen elämässä olevien läheisten kanssa. Omaohjaaja voi saada vahvistusta omalle työlle ja ammatillisuudelle SILTA-työskentelyssä ja saada lisäymmärrystä lasta ja hänen elämäntilannetta kohtaan. (Kiiskinen & Eskelinen 2010, 73.)

3.5 Asiakslähtöisyys ja osallisuus lastensuojelun sijaishuollossa

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman Kaste-ohjelman 2012 – 2015 keskeiset periaatteet ovat osallisuus ja asiakslähtöisyys. Tämä tarkoittaa sosiaali- ja terveyspalveluiden osalta asiakkaiden vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä omia asioita koskevissa päätöksissä ja asiakkaiden kuulemista palveluiden kehittämisessä. (Kaste-ohjelma 2012, 19.)

Osallisuus merkitsee lastensuojelussa lapsen kohtaamista ja hänen mukanaoloa koko lastensuojeluprosessin ajan. YK:n lasten oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon toimissa, jotka lapsia koskevat, on toimittava lapsen etu huomioon ottaen. Lapsen etu on vuonna 2008 voimaan astuneen lastensuojelulain (417/2007) tärkein periaate ja tämä velvoittaa lapsen kanssa työskentelyssä ottamaan hänet huomioon kaikissa lastensuojelutyön vaiheissa. Lapsi on toiminnoissa keskiössä. (Muukkonen 2009, Rätty 2007, 25-26; Tuloksellisuustarkastuskertomus 2012, 9.)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) myötävaikuttaa asiakslähtöisyyteen ja luottamukselliseen asiakassuhteeseen. Tämän lain turvin asiakkaalla on oikeus hyvään palveluun sekä kohteluun sosiaalihuollossa. Lain 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus laadullisesti hyvään sosiaalihuoltoon ja hänen yksityisyyttä, vakaumusta, kulttuuritaustaa, äidinkieltä ja ihmisarvoa tulee kunnioittaa. Asiakkaan mielipide tulee ottaa huomioon sosiaalihuoltoa järjestettäessä.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus ja lastensuojelulaki (2007/417 21 § ja 22 §) säätelevät oikeuden osallisuuteen yhdeksi perusoikeudeksi. Perustuslaki (731/1999 6§) määrittelee, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja

heillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavalla tasolla. Lastensuojelussa osallisuuden oikeutusta on tulkittu yksilötasolla juridiikan lähtökohdista. Ennen uuden lastensuojelulain voimaantuloa 1.1 2008 laista löytyi perusteet kuulluksi tulemisesta 12 -vuotta täyttäneiden lasten osalta. Pitkään oli käytäntö, ettei juuri alle 12-vuotiailla ollut mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja osallisuuden oikeus ei toteutunut. (Oranen 2007, 3-4; Tammi & Lapinleimu 2010, 39-40.)

Lapsella on oikeus osallisuuteen ja tämä perustuu Suomen lainsäädäntöön. Lastensuojelulaki takaa lapselle oikeuden olla vaikuttamassa hänen omiin asioihinsa ja osallistua niiden käsittelyyn. Lapsella on oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista ja tuoda esille omat näkemykset. Vastavuoroinen kommunikointi on merkityksellistä tässä suhteessa, koska ilman sitä ei ole mahdollista vaikuttaa, jollei saa tietoa eikä oteta mukaan asioiden käsittelyprosessiin. Osallisuus tulee tietoiseksi aidolla fyysisellä läsnäololla. Lapsen ja sosiaalialan ammattilaisen kohtaamisessa on merkittävää kunnioittaa lapsella olevaa tietoa. Lasta koskevassa asiassa ainutlaatuinen tieto on vain lapsella. Tätä tietoa ei voi mistään muualta saada. (Oranen 2007, 4-5; Hurtig 2006, 167.)

Osallisuutta voidaan kuvata esimerkiksi porrastai- tai tikapuumalleilla, joissa ajatuksena on vaikutusmahdollisuuden määrä suhteessa portaiden sijaintiin. Portaiden alimmalla tasolla ei ole ollenkaan vaikutusmahdollisuuksia tai niitä on vähän ja portaiden toisessa päässä korkeammalla ollessa nähdään vaikutusmahdollisuuksia olevan enemmän. Olettamuksena on yksilön osallisuuden lisääntyminen samassa suhteessa. (Oranen 2007, 5.)

Lasten tiedontuottajan asema on tunnustettu, mutta se ei yksin riitä. Lapselle on annettava mahdollisuus osallistua häntä koskevien asioiden esiin tuomiseen. Osallisuuden avulla lapsi voi tuoda esiin omat kokemukset ja näkemykset tilanteestaan sekä mahdolliset toiveet ja odotukset. Sosiaalihuollon asiakkaana olevilla lapsilla ja nuorilla vaikutusmahdollisuuksien puute liittyy kasautuviin ja pitkittyneisiin ongelmiin. Asiakkaana oleva lapsi tai nuori on muiden valvonnan ja työskentelyn kohteena oleva objekti eikä omaa elämäänsä itse hallitseva subjekti. Tässä tilanteessa ovat asiakkaan omat vaikuttamismahdollisuudet hyvin rajalliset. (Hurtig 2006, 169.) Lämsän (2009) mukaan vaikuttamismahdollisuuksien puute ei johdu

pelkästään sosiaalihuollon parissa olevien asiakkaiden omista lähtökohdista ja ongelmista. Tutkimustulokset antavat viittauksen siihen, että peruspalvelujen muutokset 1990-luvulla ovat vaikuttaneet huonontavasti lasten ja nuorten elämään. Erityisesti heidän, jotka ovat saaneet tukea lähiyhteisöiltä kaikkein vähiten. Mahdollisuudet saada tarvittaessa apua ja tukea lähiyhteisöltä ja yhteiskunnalta ovat vähentyneet ja niiden vaikutukset ovat havaittavissa.

Ruisniemi (2010) tutki lastensuojelulain lakimuutoksien tuomia vaikutuksia lastensuojelun sosiaalityöhön. Hän haastatteli sosiaalityöntekijöitä ja heidän kokemusten perusteella voidaan sanoa, että lakimuutoksella on ollut vaikutuksia lapsen edun ja osallisuuden parempaan toteutumiseen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän haastattelusta voidaan poimia tutkimustuloksena osallisuuden toteutumisesta seuraavaa. ”Osallisuus tulee kuitenkin vasta asiakkaiden kanssa tehtävästä työstä eikä siitä, mitä lakiin on kirjoitettu.” Lapsen osallisuuden lisääntyminen ei tarkoita lapsen edun parantumista. Lastensuojelun ratkaisut eivät ole aina yksiselitteisiä, vaikka lasta kuultaisi, ei hänen edunmukaisia ratkaisuja voida aina tehdä. (Ruisniemi 2010, 53-54.)

Vanhempien osallisuuden haasteena voi olla tuki ja kontrolli, jotka kuuluvat lastensuojelutyöhön kiinteästi. Lastensuojelutyön osana on haasteellinen taiteilu tuen ja kontrollin sekä toivon ja epätoivon välillä. Vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyy yksityisyyttä, joka sisältää tukea ja kontrollointia. Lastensuojelutyöhön kuuluu vanhempien motivointi. Vanhempien kokemus kuulluksi tulemisessa lapsen asioissa sijoituksen aikana antaa mahdollisuuden koko perheen voimaantumiselle. Tämä auttaa sijoitettuna olevaa lasta ja vanhempia. (Heinonen & Sinkko 2009, 94; Hämäläinen 2011, 53.)

4 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

4.1 Bikva-malli kehittämisen välineenä

Bikva-mallin kehittäjä on tanskalainen tutkija Hanne Krogstrup. Menetelmää on käytetty Tanskassa ja muissa Pohjoismaissa perusmallina tai erilaisina sovelluksina. Bikva on todettu hyväksi ja toimivaksi asiakaslähtöiseksi arviointimenetelmäksi. Krogstrup on käynyt luennoimassa Suomessa ja Stakesin FinSoc-ryhmä on tehnyt Bikva-mallista suomenkielisen menetelmäoppaan. (Högnabba 2008, 10)

BIKVA on lyhenne tanskan kielestä sanoista ” Brugerinddragelse I KVALitetsvurdering ” mikä tarkoittaa ” asiakkaiden osallisuus laadunvarmistajana. ”Malli on lähtöisin Tanskasta sosiaalipsykiatrian alalta ja ensijulkaisu on tapahtunut vuosina 1996/1997. Bikva-mallin peruslähtökohtana on ottaa asiakkaat arviointiin mukaan ja mallin kehittämiseen on vaikuttanut 1990-luvun puolivälistä lähtien vaatimukset asiakkaiden arviointimahdollisuuksien lisäämisestä. (Krogstrup 2004, 7.)

Krogstrup (2004) korostaa, että Bikva-menetelmässä kysymys on oppimisprosessista ja yhteisen todellisuuden ilmentämisestä. Bikva- mallissa on vahva rooli asiakkailla ja he toimivat oppimisen alkuun saattajina. Heidän osallistaminen on perusteltua siitä syystä, että heiltä on mahdollista saada tietoa, jota voidaan käyttää hyödyksi julkisten palvelujen kehittämisessä. Asiakkaiden osallistamisella tehdään näkyväksi ongelmakohtia, joista eivät tiedä kentällä työskentelevät, johtajat ja ylemmätahon päättäjät. Bikva- mallissa asiakkaiden osallistamisen taustalla on kunnioitus heidän omien kiinnostuksen kohteita, etuoikeuksia ja valmiuksia kohtaan. (Krogstrup 2004, 8.)

Bikva-mallin tavoitteena on asiakkaiden osallistamisella kyseenalaistaa itsestäänselvyydet ylemmillä organisaatioiden tasoilla ja kentällä työskentelevien perustoimintatavat. Haastattelujen pohjalta saadun tiedon yhtenä tavoitteena on sosiaalialan kentällä työskentelevien ihmisten oppiminen ja kehittyminen. Menetelmän peruslähtökohtana toimivuuden osalta on organisaatioiden avoin suhtautuminen asiakkaiden näkemyksille. Tiedonkeruu toteutetaan Bikva-mallissa ryhmähaastatteluilla, mutta se ei ole ehdoton edellytys mallin toteuttamiselle. Toisinaan on perusteltua käyttää yksilöhaastattelua. Tämä tulee esiin silloin, kun asiakkaalla ei ole

sosiaalisia taitoja ja hän ei tästä syystä kykene ryhmähaastatteluun ottamaan osaa. (Koivisto 2009, 120; Krogstrup 2004, 10-13.)

Högnabba (2008) teki tutkimuksen, jonka tarkoituksena oli tutkia Bikva-menetelmän vaikutuksia ammatillisissa käytännöissä. Hän on analysoinut tutkimustyössään, minkälaisia tuloksia on menetelmän avulla saatu aikaan. Tutkimus oli sekä laadullista että määrällistä. Tutkimusaineisto oli kerätty fokusryhmähaastatteluilla ja kyselylomakkeilla ja tutkimuskohteena olivat pääkaupunkiseudun viisi työyhteisöä, joissa Bikvaa oli käytetty tai sen käyttöä oli suunniteltu.

Bikva-menetelmän käytöstä on saatu hyviä kokemuksia, mutta ei menetelmä ole aina tuottanut haluttuja tuloksia ja vaikuttavuutta. Tutkimustuloksena Högnabba löysi lisääntyneen arvokeskustelun ja vastavuoroisen työskentelykäytännön, asiakaslähtöisyyden kasvun ja oppimisen käynnistymisen. (Högnabba 2008, 56.)

Koivisto (2007) on tutkinut Bikva-kokeiluhankkeita rationaalisella arvioinnilla. Rationaalisessa arvioinnissa oli mukana kuusi Bikvan kokeiluhanketta, joiden teemat olivat lastensuojelupäivystys ja kriisityö, lapsiperheiden hyvinvointi, perhetyö, aikuissosiaalityön miesasiakkaat, päihdehuollon asiakaslähtöisyys ja asunnottomuus. Tutkijan arvointikysymykset olivat mitä seurauksia tai muutoksia Bikvan käytöllä on työyhteisöissä ja millaiseksi Bikva ja käyttöönottoverkosto muodostuu. Tutkimuksen tarkoituksena oli saada tietoa mitkä ovat Bikvan toimivuuden ja vaikuttavuuden välttämättömät ehdot. Tutkimustuloksena saatiin mm. seuraavaa. Heti Bikvan käyttöönoton alusta tulee keskittyä rakentamaan Bikva-menetelmään sitouttavaa ilmapiiriä. Bikvahaastattelijan tehtävä on vastuullinen ja yksi menestystekijä toimivuuden ja vaikuttavuuden kannalta. Toimivaksi menettelyksi haastattelujen jälkeen osoittautui palautetilaisuus, johon kutsutaan osallistujia kaikista haastatteluryhmistä. Kuuden tapausanalyysin pohjalta voidaan todeta, että Bikvaa voidaan käyttää monella tavalla ja kaikkia haastatteluvaiheita ei tarvitse noudattaa ehdottomasti. Vaiheita voi jättää pois ja soveltaa omaan alaan sopivasti. Bikva-menetelmä kehittyy ja mukautuu jokaiseen organisaatioon omaan muotoonsa aktiivisella käyttämisellä. (Koivisto 2007, 45-49.)

Högnabban ja Koiviston tutkimustuloksiin pohjaten tässä kehittämishankkeessa käytetään Bikva-mallia kehittämisen menetelmänä. Bikva-menetelmä soveltuu

hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämiseen vastavuoroisen työskentelykäytännön, asiakaslähtöisyyden kasvun ja oppimisprosessien käynnistymisen vuoksi. Kehittämistyön avulla saadaan lisättyä keskustelua lasten ja nuorten sekä heidän perheiden kanssa tehtävästä työstä.

Bikva-mallin pääajatuksena on saada esille asiakkaan hallussa oleva tärkeä tieto, jolla saattaa olla merkitystä toiminnan kehittämiseksi. Mallissa arviointi tapahtuu alemmalta tasolta ylöspäin ja tavoitteena on jatkuva kehitys ja arviointiin liittyy toiminta. Bikva-malli koostuu neljästä vaihteesta. Ensimmäinen vaihe käynnistää arviointiprosessin ja se aloitetaan ryhmähaastattelusta, jossa asiakkaat tuovat esille ja perustelevat heille myönteisiä ja kielteisiä näkökohtia omasta näkökulmastaan. Toisessa vaiheessa asiakkailta saatu palaute viedään kenttätyöntekijöille ja tavoitteena ryhmähaastattelun avulla pohtia omaa toimintaa ja sitä mihin asiakkaiden arvioit pohjautuvat. Kolmannessa vaiheessa asiakkailta ja kentällä työskenteleviltä henkilöiltä saatu palaute tuodaan esiin hallintojohdolle. Tavoitteena on ryhmähaastattelun kautta pohtia asiakkailta ja työntekijöiltä saadun palautteen syitä. Neljännessä vaiheessa poliittisille päättäjille tuodaan esille asiakkailta, kentällä työskenteleviltä ja hallintojohdolta ryhmähaastatteluilla saatu palaute. Tavoitteena on saada arviointia edellä olleiden toimijoiden palautteiden syistä. (Krogstrup 2004, 15.)

4.2 Kehittämishankkeen etenemisen kuvaus ja aikataulu

Hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämishanke toteutettiin osana laajempaa työyhteisön kehittämishanketta, jossa jokaisella työntekijällä oli mahdollisuus ja vastuu osallistua omalla panoksellaan. Kehittämishankkeen vetäjänä toimin hankkeen eteenpäin vievänä voimana. Tiedonkeruu tapahtui Bikva-mallia soveltaen havainnointien, palautteiden annon ja haastattelujen pohjalta. Kehittämishankkeen tuotoksena syntyi entistä parempi hoito- ja kasvatussuunnitelma, johon hyödynnettiin havainnoinneista, palautteiden annoista ja haastatteluista saatua tutkimustietoa. Asiakkaat, joista kehittämishanke lähti liikkeelle, olivat tässä kehittämishankkeessa huostaan otetut sijaishuoltoon sijoitetut lapset. Seuraavat haastateltavat olivat pienryhmäkodin ohjaajat, johtoryhmä sekä ylemmän tason päättäjät, jotka tässä kehittämishankkeessa olivat rajattu lasten vanhempiin. Perusteena haastattelulle

on se, että lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa entistä enemmän sijaishuolto-
paikkoja tiiviiseen yhteistyöhön lasten vanhempien kanssa.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman arviointiprosessin suunnittelu ja toteutus jakautui-
vat vuosille 2009 - 2013. Suunnitelmien käyttö ja itse suunnitelman arviointi oli-
vat tulleet ajankohtaiseksi pienryhmäkodin laatutyössä ja koko toiminnan kehit-
tämässä. Tämä hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittäminen omaohjaajan työvä-
lineenä pienryhmäkodissa kehittämishanke toteutettiin seuraavan aikataulun mu-
kaisesti.

- Joulukuussa 2009 työyhteisöstä löytyi aihe ja työnantajan kanssa tehty
kehittämishankkeen yhteistyösopimus.
- 2010 tietoperustaan tutustuminen ja kehittämismallin etsintää.
- Kehittämishankkeen rajausta ja tutkimussuunnitelman teko keväällä 2011.
- Hoito- ja kasvatussuunnitelman teko saadun tutkimusaineiston pohjalta.
- Syksy 2011 ja talvi 2012 havainnointit ja haastattelut Bikva-malli
työvälineenä ja niistä saadun tutkimusaineiston analysointi ja
hyödyttäminen
- Maaliskuu-joulukuu 2013 kehittämishankkeen raportointi, pohdinta ja
arviointi.
- Julkaisuseminaari 31.1 2014.

Joulukuussa 2009 löytyi työyhteisössä aihe hoito- ja kasvatussuunnitelman kehit-
täminen osana laajempaa laadunhallintajärjestelmän luomista ja kehittämistä.
Työnantajan kanssa solmittiin kehittämishankkeen yhteistyösopimus. Tutkimuk-
sellinen kehittämishanke oli pienryhmäkodin tarpeista lähtenyt ja sen sisällä ta-
pahtuvaa oman toiminnan kehittämistä osana pienryhmäkodin arkea. Kehittämi-
seen osallistuminen oli jokaiselle pienryhmäkodissa asuvalle lapselle, työntekijöil-
le, johtoryhmälle ja lasten vanhemmille vapaaehtoista. Tietoperustaan perehtymis-
tä ja kehittämismallin etsintää tapahtui 2010-2011. Kehittämishankkeen rajausta
tehtiin 2011 ja tutkimussuunnitelman esittäminen tapahtui kesän alussa 2011.
Syksyllä 2011 ja talvella 2012 suoritettiin tutkimusaineiston keräys haastattele-
malla Bikva-malli työmenetelmänä. Tutkimusaineiston analysointi sekä saadut
tulokset hyödynnettiin hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämiseen keväällä
2013. Tutkimuksen julkaisuseminaari oli tammikuussa 2014.

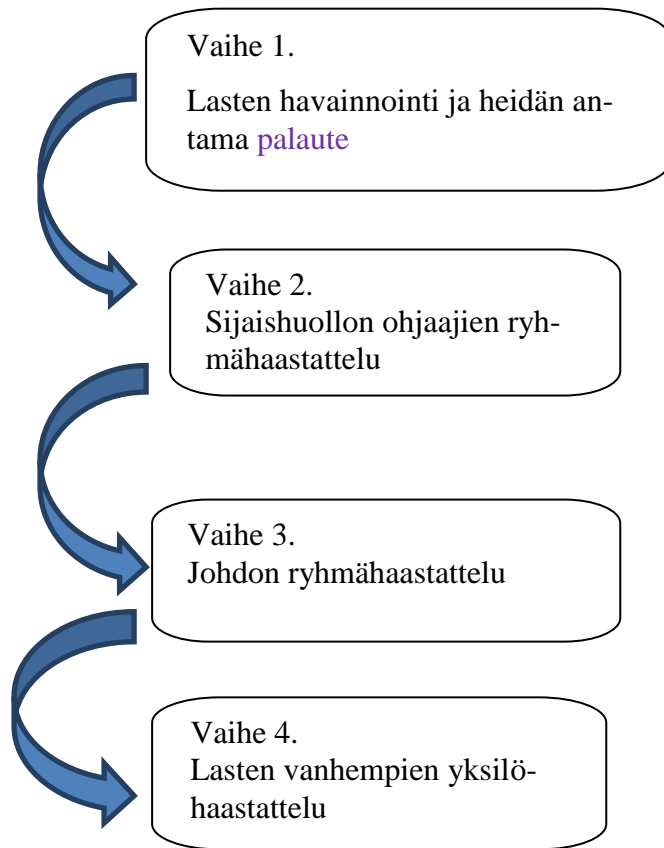
4.3 Aineiston hankkimisen toteutus

Kaikkien lasten tuottama materiaali ja heidän antamat palauteet olivat tärkeässä asemassa ja siitä lähti hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittäminen asiakaslähtöisemmäksi, enemmän lapsia palvelevaksi. Lasten tuottamista palautteista laadittiin kokonaisuudeksi yhteenveto, jonka tavoitteena oli tuoda esiin lasten ääni hoito- ja kasvatussuunnitelmasta. Tavoitteena oli saada lasten tuottama palaute konkreettisesti huomioiduksi hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämisessä. Jokaisen aineiston keruuvaiheen jälkeen tuotiin saatu materiaali kirjallisesti ja suullisesti seuraavaan vaiheeseen eteenpäin kehitettäväksi.

Työntekijöiden, joita tässä olivat pienryhmäkodissa työskentelevät ohjaajat, haastateltiin Bikva-mallin järjestelmän etenemällä tavalla seuraavaksi. Johtoryhmä haastattelut tulivat työntekijöiden jälkeen. Pienryhmäkodin päättäjät muodostuivat kolmesta henkilöstä, joita tässä kehittämishankkeessa nimitetään johtoryhmäksi. Pienryhmäkodeilla on toimitusjohtaja ja kaksi toiminnanjohtajaa, joilla on johtamistehtäviä ja vastuuta. He olivat kaikki tasavertaisia tässä kehittämistehtävässä.

Ylemmän tason haastateltavat olivat tässä kehittämishankkeessa lasten vanhemmat. Perusteena haastattelulle ja heidän mukanololle on se, että lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa entistä enemmän sijaishuoltopaikkoja tiiviiseen yhteistyöhön lasten vanhempien kanssa. Heidän näkökulman tuominen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan palvelee molemmin puoleista yhteistyötä.

Kuviossa 3 on kuvattuna kehittämishankkeen Bikva-prosessien vaiheet ja etenemisjärjestys. Tästä on havaittavissa selkeästi miten on edetty hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämishankkeessa.

KUVIO 3. Kehittämishankkeen Bikva-prosessien vaiheet ja etenemisjärjestys (Krogstrup 2004, 16.) mukaillen

4.3.1 Lasten osuus

Kehittämishankkeen ensimmäiseen vaiheeseen lasten havainnointiin ja palautteiden antamiseen osallistui seitsemän huostaan otettua lastensuojelun sijaishuoltoon pienryhmäkotiin sijoitettua lasta. Lapset olivat iältään 11-16-vuotiaita. Lapsiryhmässä oli yhdet sisarukset. Jokaista lasta havainnoitiin, palautteiden antoa ja mielipiteitä kuunneltiin erikseen omana havainnointi- ja palautteidenantotilanteena. Tapaamisten kesto vaihteli 15 minuutista 50 minuuttiin. Läsnä tilanteissa oli lapsi, hänen omaohjaaja ja kehittämishankkeen tekijä. Lasten vanhemmat olivat tietoisia pienryhmäkodin sisäisestä kehittämishankkeesta ja lasten osallistumisesta. Lasten vanhemmilta oli suostumus palautteiden ja mielipiteiden antamiseen eikä erillisiä tutkimuslupia haettu. Lapsille oli etukäteen kerrottu miten palautteidenantotilanteet etenevät ja heillä oli mahdollisuus kieltäytyä osallistumisesta oman tahtonsa mukaisesti. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien täyttäminen ja palautteiden antamiset

tapahtuivat fyysisesti pienryhmäkodissa erikseen järjestetyissä rauhallisissa hetkissä toimistossa. Tällä järjestelyllä haluttiin varmistaa jokaisen lapsen mahdollisuus osallistua tilanteeseen ilman ulkopuolisia häiriötekijöitä.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämässä ja samalla palautteenantotilanteen alussa kerrottiin lapselle mikä oli tämän hoito- ja kasvatussuunnitelman palautteenannon tarkoitus ja tavoite. Selvitettiin Bikva-mallin perusidea lapsen näkökulmasta katsottuna, että hän ymmärsi mistä on kysymys, eikä tietämättömyys ollut esteenä hänen palautteen antamiselle. Kerrottiin luottamuksellisuudesta tilanteesta ja kirjaamisesta sekä keskustelun taltioinnista. Palautteiden antajien osallistujien nimiä ei ole tarkoituksenmukaista laittaa ylös, joten ne eivät tule missään Bikva-mallia sovelletussa toteutusvaiheessa esille. Tavoitteena oli saada prosessi lapsiystävällisemmäksi. Lasten osallistuminen saatiin onnistuneemmaksi käyttämällä enemmän joustavuutta järjestelyissä ja huomioimalla lapsen tapa ilmaista itseään häntä koskevissa asioissa. (Thomas 2002, 191).

Bikva-mallin perusteista poikettiin lasten osalta. Lasten osuudessa sovelsin Bikva-mallia ja palautteiden anto päädyttiin tekemään mielipiteiden antamisena ja havainnoitena. Nämä toteutettiin yksilöllisinä kehittämistapaamisina niin, että omaohjaaja täytti konkreettisesti lapsen kanssa käytössä olevan hoito- ja kasvatussuunnitelman ja itse toimin tilanteesta havainnoijana ja kirjaajana, kehittämishankkeen toteuttajan roolissa. Ensin omaohjaaja täytti hoito- ja kasvatussuunnitelman yhdessä lapsen kanssa. Sen jälkeen lapsi antoi palautetta omien mielipiteiden muodossa ja minä kirjasin ylös ne ja havainnoin koko tapaamisen. Tähän päädyttiin siitä syystä, että lapsella on omaohjaajan kanssa tiivis suhde. Hänen oli helpompi antaa palautetta ja kertoa rehellisesti omia mielipiteitä, kun tilanteesta oli mukana tuttu ja turvallinen omaohjaaja. Omaohjaajan läsnäolo loi turvallisen ilmapiirin, hyvän perustan ja mahdollisuuden palautteeseen antamiselle. Lapsen ei tarvitse jännittää uutta tilannetta ja palautteen antaminen ei tältä osin esty. Lapselle tilanne omaohjaajan kanssa oli luonteva ja rento. Konkreettisesti aiemmin käytössä ollut ja täytetty hoito- ja kasvatussuunnitelma oli esillä ja tämä helpotti lasta arvioinnin antamisessa. Hänen ei tarvitse muistinvaraisesti kertoa näkemyksiään ja lapsi pääsee paremmin asiaan kiinni, kun esillä on hoito- ja kasvatussuunnitelma paperiversiona. Lasten tuomat näkemykset, ajatukset ja ideat olivat merkittäviä ja olivat muutosprosessin ja hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämistyön

pohjaa. Yhteisen työskentelyn ja toisilta oppimisen kautta saatiin laajempaa ymmärrystä.

Perusteluina Bikva-mallin soveltamiseen yksilötapaamisille olivat myös lasten omat henkilökohtaiset voimavarat ja pienryhmäkodin tilanne. Kaksi sijoitusta päättyi juuri melkein samoihin aikoihin. Sijoituksissa oli kysymys pidemmästä ajasta, toinen kestoltaan yli vuoden ja toinen lähes vuoden mittainen. Toisen sijoituksen päättyminen oli tiedossa ja toinen tuli yllättäen nopealla aikataululla. Lapsille, joiden elämässä on tapahtunut monenlaisia muutoksia, muuttoja, hylkäämisiä ja eroja, ovat aina vaikuttavia pienetkin muutokset. Vuosi on eri näkökulmista katsottuna pitkä ja lyhyt ajanjakso. Lapsen muuttaminen ja lähtö pienryhmäkodista käynnistää toisissa yhteisön asukkaissa monenlaisia tunteita, kokemuksia ja paljon ajatuksia, jotka on kohdattava ja selviydyttävä niistä. Nämä kaikki vaikuttivat lapseen, lähtevään lapseen, ohjaajiin ja koko työyhteisöön.

Bikva-mallia soveltaen lapset antoivat palautetta ja kertoivat mielipiteitä siitä, mikä on hoito- ja kasvatussuunnitelmassa hyvää/huonoa, mikä toimii ja mitkä asiat ja kohdat vaativat kehittämistä. He saivat itse tuoda esille mitä halusivat sanoa ja painottivat heille tärkeitä ja merkityksellisiä asioita. Bikva-mallin perusideana on se, että kehittäminen lähtee asiakkaasta itsestään eikä hänelle anneta valmiita kysymyksiä. Asiakkaat tekevät itse omat valintansa mistä näkökulmasta he kertovat tutkittavasta asiasta. (Krogstrup 2004, 18.)

Kirjasin jokaisen lapsen palautteenantotilanteesta muistiinpanoja ja havaintoja. Näitä syntyi yhteensä käsikirjoitettuna seitsemän A4 kokoista sivua, joissa olivat lasten antamat palautteet ja mielipiteet hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämiseen sekä heistä tehdyt havainnot. Havainnoinnissa keskityin tilanteen tunnelmaan, lapsen reagointiin ja käyttäytymiseen.

4.3.2 Ohjaajien osuus

Kehittämishankkeen toiseen vaiheeseen sijaishuollon työntekijöiden ryhmähaastatteluun osallistui seitsemän ohjaajaa, joista yhtenä mukaan lukien on kehittämishankkeen toteuttaja. Ryhmähaastattelun aluksi kehittämishankkeen tekijä pyysi lupaa haastattelun tallentamiseen äänitallenteeksi sanelukoneeseen. Haastatteluti-

lanne kesti ajallisesti kaksi tuntia. Tallenne litteroitiin sanatarkasti ja tekstiä tuli 12 A4 kokoista sivua rivivälillä 1,5.

Ryhmähaastatteluun osallistuminen ja tilanne olivat optimaalisia, kun mukaan pääsivät kaikki ohjaajat. Ryhmähaastattelu oli järjestetty työpaikan ulkopuolelle varattuun tilaan, johon oli ulkopuolisilta pääsy evätty sekä huomioitu vaitiolovelvollisuus ja intymiteettisuoja. Näillä järjestelyillä mahdollistettiin optimaalinen ryhmähaastattelutilanne ja pois suljettiin mahdolliset häiriötekijät ohjaajan perustehtävän toteuttamisesta fyysisesti työpaikalla pienryhmäkodilla.

Ohjaajien haastattelutilanne oli erilainen lapsiin verrattuna. Ohjaajat haastattelin ryhmähaastattelulla. Tärkeää oli perustella jokaiselle mukanaolon merkitys ja tärkeys sekä tavoite miksi kokoonnuttiin työporukalla tiiminä. Kirjallinen koontiraportti lasten tuottamista palautteista ja mielipiteistä tuotiin nyt ohjaajien haastattelutilanteeseen ja esittelin sen suullisesti. Bikva-mallin mukaan nyt oli vuorossa ohjaajien ryhmähaastattelu ja he saivat tuoda omat näkemykset ja palautteet esiin ja kehittää hoito- ja kasvatussuunnitelmaa eteenpäin.

Esittelin ohjaajille Bikva-mallin nelitasoisen prosessin vaiheet. Kerroin ohjaajien olevan toisella tasolla lasten osuuden jälkeen. Seuraavana järjestyksessä tulivat johtoryhmä ja ylimpänä tasona lasten vanhemmat. Kehittämishankkeen tavoite ja tarkoitus käytiin läpi. Tavoitteena oli luoda uusi hoito- ja kasvatussuunnitelma hyödyntäen jo olemassa olevaa mallia. Hankkeen tarkoituksena oli kehittää ja edistää suunnitelman käyttöä pienryhmäkodin arjessa.

Lasten antamat palautteet ja kehittämisideat lähtivät kehittymään eteenpäin. Ohjaajien ryhmähaastattelussa toteutui Bikvan perusajatus, jossa alemmalta tasolta tuotu palaute jatkoi kehittymistä ja siirtyi eteenpäin seuraavalle tasolle johtoryhmälle.

4.3.3 Johtoryhmän osuus

Kehittämishankkeen kolmanteen vaiheeseen johtoryhmän haastatteluun osallistui toimitusjohtaja ja toiminnanjohtaja. Pienryhmäkodin toinen toiminnanjohtaja oli estynyt saapumaan ryhmähaastatteluun.

Haastattelu kesti ajallisesti tunnin verran ja siinä esiteltiin keskeisiä tuloksia lasten ja työntekijöiden haastatteluista. Haastattelua ei nauhoitettu, vaan kehittämishankkeen tekijä kirjoitti muistiinpanot käsin haastattelutilanteessa ja muistiinpanoja kertyi neljä A4 kokoista paperia kaunokirjoituskäsilalla kirjoitettuna. Osa muistiinpanoja oli kirjoitettu väljästi ranskalaisilla viivoilla korostettuna. Perusteluina tähän käytäntöön oli se, että haastatteluihin osallistujia oli määrällisesti vähemmän kuin työntekijöitä ja haastatteluvastaukset ja kehittämissideat ehdittiin kirjoittaa käsin muistiinpanoina. Tämä menetelmä toi rentoutta haastattelutilanteeseen ja se toimi enemmän yhdessä kehittämisenä ja aiemmin annettujen kehittämissidosten syvempänä pohdintana sekä eteenpäin viemisenä.

Johtoryhmän haastattelu pidettiin työpaikan ulkopuolella. Tämä järjestely varmisti häiriöttömän keskittymisen haastatteluun ja kehittämishankkeen eteenpäin viemiseen. Kehittämissankkeen tekijänä esittelin aiempien tasojen, lasten ja ohjaajien tuottamat mielipiteet, palautteet ja kehittämissideat.

Haastattelun aluksi esittelin johtoryhmälle Bikva-mallin nelitasoisen prosessin vaiheet. Kerroin johtoryhmän tason olevan kolmas taso. Heidän jälkeen tuli ylempänä tasona lasten vanhemmat. Haastattelu eteni seuraavaksi kehittämishankkeen tavoitteen ja tarkoituksen esittelyyn. Johtoryhmä sitoutui osaltaan työskentelyyn tavoitteena saavuttaa uusi hoito- ja kasvatussuunnitelma. He halusivat antaa omat näkemykset ja kehittämissideat tasavertaisina kaikkien hankkeeseen osallistujien tavoin.

Esittelin johtoryhmälle keskeiset lasten ja työntekijöiden tuottamat palautteet ja kehittämissideat. Ne lähtivät kehittymään eteenpäin ja siirtyivät ylemmälle tasolle lasten vanhempien yksilöhaastatteluihin.

Johtoryhmä kuunteli lasten ja ohjaajien tuottamat palautteet ja he pohtivat niitä omalta osalta eteenpäin. Tämä oli Bikva-mallin työskentelyn tarkoitus ja se toteutui. Johtoryhmän tuottamat kehittämissideat ja tulokset olisivat voineet olla runsaammat, jos mukana haastattelussa olisi ollut toinenkin toiminnanjohtaja. Johtoryhmä olisi ollut mukana kokonaisuudessaan.

4.3.4 Vanhempien osuus

Ylemmän tason haastateltavat olivat tässä kehittämishankkeessa lasten vanhemmat kuntapäättäjien tai lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sijasta. Perusteena haastattelulle oli se, että lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa entistä enemmän sijaishuoltopaikkoja tiiviiseen yhteistyöhön lasten vanhempien kanssa. Heidän näkökulman tuominen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan palvelee molemmin puoleista yhteistyötä. Lapsen päätyessä huostaanottoon ja sijoitukseen siirtyy vanhempien kanssa tehtävä käytännötason työ sijaishuoltopaikan vastuulle. Sijaishuollossa vanhempien kanssa tehtävässä työssä keskiössä on sijoitettu lapsi ja hänen oikeus omiin vanhempiin sekä lapsi-vanhempi suhteeseen. (Pitkänen 2011, 21.)

Lasten vanhempien haastattelut päätin kehittämishankkeen tekijänä ja siitä vastuussa olevana tehdä yksilöhaastatteluina. Tätä päätöstä tukevat seuraavat perustelut. Vanhempien osallistuminen ja mukaantulo kehittämistyöhön oli helpompaa sekä vanhemmuuden ja yksityisyyden suojan kunnioittaminen.

Kehittämishankkeen neljänteen vaiheeseen lasten vanhempien haastatteluun osallistui seitsemän sijoitetun lapsen vanhempaa viidestä perheestä. Yhden sijoitettuna olleen lapsen tilanteessa tapahtui nopeana ratkaisuna siirto toiseen sijaishuoltopaikkaan kesken kehittämishankkeen, eikä huoltajien ollut tarkoituksenmukaista osallistua tähän kehittämiseen. Tilanteeseen tuli häiritseviä tekijöinä aikapula, välimatkaero ja kiinnostuksen katoaminen kehittämishanketta ja taakse jäänyttä sijoituspaikkaa kohtaan. Kehittämistehtävän tekijänä toimin kolmessa haastattelussa itse haastattelijana. Haastattelutilanteista kirjasin muistiinpanot ja niitä kertyi yhteensä kaksi A4 1,5 rivivälillä times new roman kirjainmallilla 12 fontilla kirjoitettuna. Kahdessa haastattelussa toimivat kaksi eri omaohjaajaa haastattelijoina. Kahdesta perheestä olivat mukana molemmat vanhemmat. Haastattelut jakautuivat tasaisesti. Toisessa, jossa oli läsnä molemmat vanhemmat, haastattelijana oli omaohjaaja ja toisessa kehittämishankkeen tekijä. Nämä ratkaisut perustuivat organisoituun ajankäyttöön ja vanhempien mukaantulon helpottamiseen.

Valmistelin omaohjaajat aineiston keräämiseen antamalla heille kirjallisina haastattelukysymykset. Omaohjaajat olivat itse olleet ohjaajien ryhmähaastattelussa ja

mukana kehittämishankkeessa ja he olivat tietoisia aihealueesta ja hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämistehtävästä. Omaohjaajat olivat valmistautuneet haastattelutilanteisiin ja heillä oli mukana kirjallisena kysymykset, jotka olivat olleet kaikilla kehittämishankkeeseen osallistuneilla tasoilla. Haastattelut tapahtuivat tilanteissa, joissa kokoonnuttiin lapsen hoidon ja kasvatuksen yhteydessä. Oli perusteltua tehdä haastattelut hoito- ja kasvatussuunnitelmien osalta. Perheille oli etukäteen kerrottu haastattelusta, jotta se ei tulisi yllätyksenä ja he osaisivat siihen valmistautua. Haastattelutilanteissa omaohjaajat kirjasivat ylös vanhempien antamaa palautetta ja ne jäivät kirjallisina dokumenttina hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämistehtävään. Ohjaajat olivat tehneet muistiinpanot käsinkirjoitettuna ja molemmista haastatteluista kertyi noin yksi A4. Tehdyt muistiinpanot olivat samansuuntaisia ja huomioita oli kirjattu ylös lauseina ja ransalaisilla viivoilla korostettuna.

5 KEHITTÄMISHANKKEEN ANALYSOINTI JA TULOKSET

5.1 Lasten osuuden analysointi ja tulokset

Kehittämishankkeen aineiston analysointina käytin teemoittelua. Eskola ja Suorannan (2000 174) mukaan teemoittelu on hyvä analysointimenetelmä käytännöllisen ongelman ratkaisemiseksi. Teemoittelun onnistuminen vaatii teorian ja empiirian vuorovaikutukseen, ettei se jää liian löyhäksi ja pelkäksi sitaattikokoelmaksi. Teemoittelu sopii käytettäväksi hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämishankkeessa, koska tässä kehitetään käytännönlähteistä työvälinettä. Arvioinneista ja haastatteluista poimitaan kehittämistehtävän ja tutkimusongelman näkökulmasta olennaista tietoa. Teemoittelulla aineistosta etsitään vastauksia ja tuloksia hoito- ja kasvatussuunnitelman parantamiseen. (Eskola & Suoranta 2000, 174-175.)

Asiakkailta, tässä kehittämishankkeessa sijaishuollossa olevilta pienryhmäkodin lapsilta, saatuja palautteita järjesteltiin teemoittelumenetelmällä, jotta niitä voitiin hyödyntää työntekijöiden, johtoryhmän ja vanhempien haastatteluissa. Lapsilta saadut palautteet ovat mahdollista käsitellä lyhyemmiksi tai pidemmiksi koosteiksi. Saadut tiedot järjestetään teemoittain ja rajataan miten yksityiskohtaisesti teemajako tehdään. (Krogstrup 2004, 19.)

Havainnoinneissa ja palautteidenantotilanteissa esitetyt alkukysymykset ohjasivat teemoittelua ja helpottivat analysoinnin aloittamista. Kysymykset muodostivat pääteemat ja jäsentivät aineistoa. Aineiston järjestämisessä ja jäsentelyssä selkeät linjat lähtivät muotoutumaan kuin itsestään ja löytyivät helposti.

Arviointikysymyksiä, joita hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämistehtävässä lapsille esitettiin.

-Mitä hyvää on hoito- ja kasvatussuunnitelmassa.

-Mitä huonoa tai poistettavaa hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on, mikä toimii ja mikä ei (mitkä asiat, kohdat, sanamuodot vaativat muuttamista, muokkaamista, kehittämistä)

-Mitä haluaisit sanoa tai tuoda esille, voit sanoa mitä itse haluat hoito- ja kasvatussuunnitelmasta.

Lasten tuottamien palautteiden yläteemat ovat kysymykset, joita kehittämistehtävässä esitettiin. Ensimmäinen yläteema on mitä hyvää on hoito- ja kasvatussuunnitelmassa, toinen yläteema on mitä huonoa tai poistettavaa hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on ja kolmantena yläteemana on mitä haluaisit sanoa hoito- ja kasvatussuunnitelmasta.

Lukiessani lasten tuottamia palautteita ja kommentteja useamman kerran alleviivasin eri väreillä aihealueita, jotta teemat erottuisivat ja lähtisivät nousemaan selkeästi esille. Järjestelystä aineistosta nousi alateemana lasten suhtautuminen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Alateemana suhtautuminen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan nosti esiin negatiivisen palautteen, positiivisen palautteen ja kehittämisehdotukset hoito- ja kasvatussuunnitelmaan.

”Papereiden täyttämisestä tulee ärsyttävä olo” ”Than sama mulle mitään kysymyksiä.”

Taulukosta 1. joka on liitteenä, voi havaita sen, että yläteemat, joita voidaan kutsua myös pääteemoiksi, muodostivat kysymykset ja alateemat antoivat vastauksia. Lasten näkökulmasta hyvää hoito- ja kasvatussuunnitelmasta löytyi vähän. Positiivista palautetta annettiin ystäviä koskevista asioista tai omaa itseä lähellä olevista mukavista asioista, kuten jatka lauseita kohdassa, jossa voi ilmaista oman mielipiteen itseä koskevista aiheista. Kehittämisehdotuksia lapset antoivat jonkin verran. Lapsilta saatujen palautteiden joukossa oli kehittämisehdotuksena toive tyhjältä A4 paperista, johon voisi kirjoittaa mitä haluaa. Hoito- ja kasvatussuunnitelman toivottiin olevan myös vähän lyhyempi.

”Jatka lauseita kohta oli hyvä” ”Ystäväsivu on hyvä ja tärkeä.”

Lasten antamien palautteiden aikana tein heistä havainnoiteja. Havaintojen muistiinpanoista on todennettavissa, että havainnoinnit ovat yhtä tärkeitä tiedon tuottajia kuin sanallinen palaute. Muistiinpanoissa olin keskittynyt kuvaamaan tunnelmia, lasten reagoiteja ja käyttäytymistä. Havainnoinnit liittyivät lasten kokemukseen hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämisestä. Havaittavissa oli jännittynei-

syyttä ja hämmennystä hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämiseen osallistumisesta sekä aikuisten antamasta huomiosta palautteenantotilanteen aikana. Havainnotoja oli myös palautteiden antamisen vaikeudesta ja haasteellisuudesta. Nämä ilmenivät tilanteessa turhautumisena, kehonkielessä huonona istumisasentona tai hiusten ylimääräisellä pyörittämisellä ja ärtyisyytenä.

Palautteiden antamiseen osallistumisen haasteellisuudesta huolimatta tein havainnon, että lapsille oli tärkeä osallistua kehittämistehtävään. Mukanaolon tärkeys oli helposti havainnoitavissa lasten puheissa keskenään ja joidenkin lasten kysymyksillä, koska me tehdään se. He tarkoittivat hoito- ja kasvatussuunnitelman palautteen antamistilannetta, mutta he eivät löytäneet sille oikeaa nimeä.

Ajallisesti kauemmin pienryhmäkodissa sijoitettuna olleet lapset tiesivät hoito- ja kasvatussuunnitelman olemassa olost, vaikka se ei ollut aktiivisessa käytössä. Lyhyemmän ajan sijoitettuna olleet lapset eivät tieneet siitä. Hoito- ja kasvatussuunnitelma käsitteenä ja sen kehittäminen tulivat heille täysin uutena asiana. Tämä sama asiayhteys tuli esiin heidän vanhempiensa kanssa.

Lasten tuottamien palautteiden ja omien havaintojeni keskeisin tulos oli se, ettei hoito- ja kasvatussuunnitelman merkitys ole lapsille välinpitämätön. Heidän antama palaute ja osallisuuden kokemus olivat tärkeitä, vaikka konkreettiset tuotokset eivät olleet runsaita. Lasten antamien palautteiden tärkeys on huomioitava ja heidän vähäisiin sanoihin sisältyy suuri arvo.

Kehittämishankkeen ensimmäisen vaiheen lasten antamien palautteiden ja havainnointien tulokset, saadut vastaukset ja selkeät kehittämisideat eivät ole runsaita, mutta niitä ei voi vähätellä. Jokainen lastensuojelun sijaishuoltoon sijoitettu lapsi on arvokas omana itsenä ja varustettu erilaisin ominaisuuksin sekä kyvyin antaa palautetta. Jokainen annettu palaute on ainutlaatuinen ja merkityksellinen. Annetun palautteen merkitystä lisää sen tuoma osallisuus vaikuttaa omiin asioihin. Lasten antamat palautteet hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämiseen olivat hyvin tunnepitoisia. Useampi lapsi koki hoito- ja kasvatussuunnitelman turhana ja he suhtautuivat siihen välinpitämättömästi. He eivät kokeneet sitä tarpeelliseksi.

5.2 Ohjaajien osuuden analysointi ja tulokset

Teemoittelin ohjaajien ryhmähaastattelun litteroidun materiaalin samalla tavalla kuin lasten osuuden. Yläteemat ovat kysymykset, joita kehittämistehtävässä esitettiin. Ensimmäinen yläteema on mitä hyvää on hoito- ja kasvatussuunnitelmassa, toinen yläteema on mitä huonoa tai poistettavaa hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on ja kolmantena yläteemana on mitä haluaisit sanoa tai tuoda esille hoito- ja kasvatussuunnitelmasta.

Ohjaajien ryhmähaastattelusta saadusta aineisosta nousi esiin alateemoina seuraavat teemat. Ensimmäinen alateema on hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttäminen. Toisena alateemana on hoito- ja kasvatussuunnitelman sisältö ja rakenne. Kolmantena vahvana alateemana aineisto nosti esiin hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoitteellisuuden.

Ensimmäinen alateema on hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttäminen. Ohjaajat näkivät merkittävänä suunnitelman konkreettisen täyttämisen.

”Aletaan näitä panostamaan, niin me tarvitaan siihen hetkemme, et pystytään tekemään. Jos halutaan laatua, tehdään työpaikka, et meillä on paikka, jossa pystytään tekemään eikä siinä sivussa tehdä.”

”Selkeät ohjeet täytyy tulla, kun kaikki pitää kirjata.”

Toisena alateemana on hoito- ja kasvatussuunnitelman sisältö ja rakenne. Suunnitelmassa koettiin olevan liian monta sivua ja se vaikeuttaa lapsen mielenkiintoa. Suunnitelman rakenteessa pituus havaittiin ongelmana ja hoito- ja kasvatussuunnitelma koettiin liian pitkäksi.

”Pitääkö tän olla näin pitkä, näin monta sivua?”

”Täs on vähän tyhmä tää rakenne, tästä ku jättää pois noi fyysinen, psyykinen ni tää pumaska on heti jo vähän lyhyempi.”

Kolmantena vahvana alateemana aineistosta nousi esiin hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoitteellisuus. Tavoitteellisuus nähtiin merkittävänä osana suunnitelmaa. Aineistosta nousi esille kouluosion muokkaaminen, aihealueiden tarkempi järjes-

tely ja suunnittelu suunnitelmassa. Aineistosta nousi esille tulevaisuuden näkökulma, lapsen vahvuuksiin painottaminen ja ratkaisujen pohtiminen pidemmälle tulevaan.

”Et just niihin vahvuuksiin painottamista.”Niin tässä pitäs olla se tämän hetkinen tilanne, tavoitteet ja vahvuudet.”

”Meillä on kuukasiraportissa sellainen kohta kuin erityisen tuen tarpeet, niin täällä hoito- ja kasvatussuunnitelmassa olis samanlainen kohta ja nää yhdistyis ja lähtis elämään.”

5.3 Johtoryhmän osuuden analysointi ja tulokset

Johtoryhmän aineiston analysointina käytin teemoittelua. Teemoittelu lähti helposti liikkeelle haastattelussa esitettyjen kysymysten pohjalta, jotka toimivat yläteemoina. Johtoryhmän haastattelun yläteemat ovat kysymykset, joita kehittämistehtävässä esitettiin. Ensimmäinen yläteema on mitä hyvää on hoito- ja kasvatussuunnitelmassa, toinen yläteema on mitä huonoa tai poistettavaa hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on ja kolmantena yläteemana on mitä haluaisit sanoa tai tuoda esille hoito- ja kasvatussuunnitelmasta.

Johtoryhmän tuottamasta aineistosta nousi alateemoina esiin lapsi pääosassa hoito- ja kasvatussuunnitelmasta, toisena teemana omaohjaajan rooli ja merkitys hoito- ja kasvatussuunnitelmassa ja kolmantena vahvana alateemana perhe ja heidän mukanaolo hoito- ja kasvatussuunnitelmassa.

Alateemassa lapsi pääosassa hoito- ja kasvatussuunnitelmassa tuli esille tuloksia lapsen asemasta suunnitelmassa. Lapsi nähtiin keskiössä, koska tämä oli hänen suunnitelma ja hän pääosassa sitä täyttämässä yhdessä omaohjaajan kanssa. Lapsen näkökulma nousi aineistosta myös kohdassa lapsen kokemus huostaanotosta. Tässä kohdassa haluttiin muuttaa yleinen näkökulma huostaanotosta lapsen kokemukseksi siitä. Lapsi ei välttämättä ymmärrä, jos asia on liian etäinen eikä tule häntä itseään lähelle. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaan ehdotettiin tähän kohtaan lapsen näkemys siitä miksi hän on Ompussa.

Toisena alateemana on omaohjaajan rooli ja merkitys hoito- ja kasvatussuunnitelmassa. Omaohjaajan merkitys nähtiin tärkeänä ja hänen tehtävänä on kutsua vanhemmat mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelman tekoon yhdessä lapsen ja omaohjaajan kanssa.

”Omaohjaaja kutsuisi vanhempia, huoltajia mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelman tekoon, vois käydä läpi samalla lapsen kuulumisia, edistymisiä, kuulostella perheen kuulumisia.”

Aineisto tuotti vahvana alateemana perheen ja heidän mukana olon hoito- ja kasvatussuunnitelmassa. Johtoryhmän keskeisin tulos hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämisessä oli perhenäkökulma ja vanhempien mukaan ottaminen hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämiseen. Vanhempien osiossa voisi olla asiakohtana vanhempien kokemus huostaanotosta ja miten he sen kokevat, tavoitteita lapsen kotilomiin ja vanhemmuuteen liittyen. Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa voisi käydä läpi perheen jälleen yhdistämisen ja löytyykö perheestä voimavaroja työkennellä siihen suuntaan. Miten vanhemmat toivovat lapsen yhteydenpitoa heihin ja omaohjaajien yhteydenpitoa vanhempiin.

5.4 Vanhempien osuuden analysointi ja tulokset

Vanhempien aineisto analysoinnissa käytin teemoittelua. Vanhempien yksilohaastattelujen yläteemat ovat samat kuten aiemmissa vaiheissa kehittämistehtävään osallistuneiden henkilöiden. Ensimmäinen yläteema on mitä hyvää on hoito- ja kasvatussuunnitelmassa, toinen yläteema on mitä huonoa tai poistettavaa hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on ja kolmantena yläteemana on mitä haluaisit sanoa tai tuoda esille hoito- ja kasvatussuunnitelmasta.

Vanhempien tuottamasta aineistosta nousi alateemoina esiin hoito- ja kasvatussuunnitelman hyviä asioita. Toisena teemana on hoito- ja kasvatussuunnitelman parannusehdotuksia ja kolmantena vahvana alateemana on kehittämiseen osallistuminen ja osallisuus.

Vanhempien tuottamana haastattelu ja kehittämishankeen tuloksena voidaan pitää hoito- ja kasvatussuunnitelman olemassa oloa. Se nähtiin hyvänä asiana, vaikka siihen ei osattu antaa kehittämissideoita. Alateemana hoito- ja kasvatussuunnitel-

man hyvinä asioina pidettiin seuraavia kohtia hoito- ja kasvatussuunnitelmassa: lapsen vahvuudet, lapsen näkemys huostaanotosta, lapsen toiveet ja tavoitteet, lapsen oma sivu, päivärutiinit ja lapsen avun ja tuen tarpeet.

Alateema Hoito- ja kasvatussuunnitelman parannusehdotuksina tuotti vähän materiaalia. Parannusehdotuksena esitettiin lisää suunnitelmallisuutta, tukea ja selkeyttä. Yleisesti toivottiin lisää vanhemmille tukea sosiaalitoimesta lapsen ollessa sijoitettuna.

Kolmantena ja aineistosta vahvana alateemana nousi kehittämiseen osallistuminen ja osallisuus. Ne vanhemmat, jotka osallistuivat ja halusivat antaa omat näkemykset kehittämishankkeeseen, olivat tyytyväisiä siihen, että heitä kuunneltiin ja heille kerrottiin kehittämistehtävästä.

Lyhyemmän ajan sijoitettuna olleiden lasten vanhemmat eivät tienneet hoito- ja kasvatussuunnitelman olemassa olost. Tämä käsitteenä ja sen kehittäminen tulivat heille täysin uutena asiana. Joillakin vanhemmilla oli vaikeuksia tuottaa vastauksia ja kehittämis ehdotuksia hoito- ja kasvatussuunnitelman suhteen. Tämä ilmeni seuraavasta suorasta lainauksesta:

”En nyt osaa vastata mitään.”

”Tähän mä ainakin tarttisin paljon apua.” (näyttää vanhempien omaa sivua hoito- ja kasvatussuunnitelmassa)

En osaa vastata mitään tai en osaa sanoa lausetta esiintyi jonkin verran. Yhtenä tuloksena vanhempien tuottamasta aineistosta voidaan nostaa esiin hoito- ja kasvatussuunnitelmien vieraus ja kuitenkin niiden taka-alalla oleminen lapsen ja perheen arjessa sekä heidän kanssa tehtävässä yhteistyössä oman sijoitetun lapsen kanssa.

5.5 Uusi hoito- ja kasvatussuunnitelmamalli

Kehittämishankkeen aineistosta on teemoittelulla ja havainnoilla kehittynyt uusi hoito- ja kasvatussuunnitelma omaohjaajan työvälineeksi. Kehittyneen hoito- ja kasvatussuunnitelman rakenne on muuttunut. Suunnitelma on lyhentynyt sivun verran, selkeytynyt ja tiivistynyt.

Uutena aihealueena on tullut mukaan perheen näkökulma ja heidän kanssa tehtävä yhteistyö. Uusi hoito- ja kasvatussuunnitelma eroaa aiemmasta suunnitelmasta vanhempien ja vanhemmuuden näkökulmasta. Suunnitelma huomioi uudella tavalla perheen merkityksen lapsen sijoituksessa, tavoitteissa kotiutumista ja yhteistyöstä.

Uusi suunnitelma on muuttunut kouluosion kohdalta enemmän tavoitteelliseen suuntaan sanallisesti pois numeraalisesta merkintätavasta. Tähän perusteluna on se, että koulumenestystä on nykyisin helppo seurata sähköisesti reaaliajassa ja numerot ovat usein jo vanhentuneita, kun niitä hoito- ja kasvatussuunnitelmassa tarkastellaan. Painopiste on nyt tulevaisuuden koulunkäynnissä ja jatko-opinnoissa ja palvelee paremmin suunnitelmallista työtä lapsen kanssa.

Kehittynyt suunnitelma on aiempaa enemmän lapsilähtöisempi sisällöltään ja sana muodoiltaan. Sisällössä painotetaan asioiden katsomista lapsen näkökulmasta ja mm. Omppuun tuloni, on enemmän lasta huomioivampi kuin sijoituksen alkaminen, samoin nimi on muutettu nimeni. Lapsen näkökulma on heti ensimmäisellä sivulla otettu huomioon sillä, ettei liian vaikealla asialla lähdetä liikkeelle. Kehitettävässä suunnitelmassa oli heti alussa lapsen näkemys huostaanotosta. Sen paikka on nyt neljännellä sivulla, kun ensin on käsitelty lapselle mieleisempiä asioita kuten ystäviä ja harrastuksia.

Vastasin kehittämishankkeen tekijänä ohjaajilta nousseeseen toiveeseen hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämisen ohjeista. Tein työohjeen helpottamaan suunnitelman täyttämisen aloittamista. Ohje pohjautuu omaan 12-vuoden kokemukseen lastensuojelussa lasten ja nuorten kanssa työskentelystä ja kehittämishankkeen aina esiin tulleisiin asioihin. Hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämisen työohje on liitteenä 2. Uusi hoito- ja kasvatussuunnitelma on liitteenä 4.

6 POHDINTA

6.1 Kehittämishankkeen luotettavuus ja eettisyys

Suomen Akatemia (1998) on määritellyt hyvän tieteellisen käytännön tarkoittavan yleisen huolellisuuden ja tarkkuuden noudattamista tutkimustyössä ja tulosten esittämisessä, toisten tutkimustöiden ja aikaansaannosten asiallista huomioimista sekä kunnioittavaa asennetta tieteen avoimuutta kohtaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 130.) Tämä hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittäminen omaohjaajan työvälineenä pienryhmäkodissa kehittämishanke on tehty hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Kehittämishankkeen tekijä on paneutunut tieteelliseen laadullisen tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen ja tuo tietoperustaa osana tätä tutkimuksellista kehittämishanketta. Tässä tehtävässä on noudatettu huolellisuutta ja kunnioitettu aiemmin tehtyjä tieteellisiä tutkimuksia.

Kehittämishankkeen tavoitteena on välttää virheiden syntymistä ja kaikissa tehdyissä tutkimuksissa pyritään arvioimaan sen luotettavuutta. Tulosten luotettavuus ja paikkaansa pitävyys vaihtelevat ja tästä johtuen luotettavuus tulisi kyetä todentamaan erilaisia mittaus- ja tutkimustapoja hyödyntäen. (Hirsjärvi, Remes & Sajaavaara 2009, 231; Tuomi & Sarajärvi 2002, 131.) Tässä kehittämishankkeessa käytettiin sosiaali- ja terveysalalla käytettyä Bikva-mallia. Se on todettu luotettavaksi ja toimivaksi palautteen keräämismalliksi.

Bikva-mallissa tutkittavan aineiston kerääjän tulisi olla henkilö, jota palautteen antaja ei tunne etukäteen. (Krogstrup 2004, 26.) Tässä kehittämishankkeessa luotettavuutta ja luottamuksellisuutta kehittämishankkeen tekijän ja palautteiden antajien välillä oli helpompi rakentaa, kun tunsimme toisemme etukäteen.

Laadullisen tutkimuksen arviointiin liittyvät käsitteet ovat validiteetti ja reliabiliteetti. Validiteetti vastaa kysymykseen onko tutkimuksessa mitattu juuri sitä mitä on ollut tarkoitus. Reliabiliteetti merkitsee mittaustulosten toistettavuutta, kyvykkyyttä antaa ei sattumanvaraisia tuloksia. Luotettavuuden tarkastelu kohdistuu tutkimusmenetelmiin, tutkimusprosessiin ja tutkimustuloksiin. Laadullisessa tutkimustyössä käytetään luotettavuuden mittarina vakuuttavuutta. Tutkijan tulee vakuuttaa yleisönsä tuomalla rehellisesti esiin tutkimusta koskevat valinnat ja pe-

rustelut. Avoimuudella hän osoittaa tutkimuksena pätevyuden. Kehittämistoiminnan luotettavuus tulee esiin parhaiten tutkimuksen hyödynnettävyydestä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231; Toikko & Rantanen 2009, 121, 123; Tuomi & Sarajärvi 2002, 133.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuus kasvaa, kun tutkija tekee yksityiskohtaisen selosteen tutkimuksen toteuttamisesta. Tämä on tutkijan velvoite lukijoita kohtaan. Huolellinen ja tarkka on oltava kaikissa vaiheissa. Aineiston hankinta tulee kertoa selkeästi ja todenperäisesti. Haastatteleamalla tuotetun aineiston luotettavuutta lisää se, kun kerrotaan yksityiskohtaisesti olosuhteet ja paikat, joissa haastattelut tehtiin, aika joka niihin käytettiin sekä mahdolliset häiriötekijät haastattelujen aikana. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 232; Tuomi & Sarajärvi 2002, 138.)

Tässä kehittämishankkeessa luotettavuus tuli esiin vanhempien suostumuksissa lasten osallistumisesta kehittämistehtävään. Yksityisyyden kunnioittaminen jokaista kehittämishankkeeseen osallistunutta henkilöä kohtaan sekä vapaaehtoisuus lisäsivät luotettavuutta ja eettisyyttä. Hankkeeseen osallistujilla olisi voinut olla enemmän alkutietoa hoito- ja kasvatussuunnitelmista. Ennakkotietojen vähäisyys johtui suunnitelmien taka-alalla olosta pienryhmäkodin arkielämässä.

Tässä kehittämishankkeessa tekijänä olen pyrkinyt avaamaan kehittämistehtävän tekemisen niin yksityiskohtaisesti kuin se oli mahdollista säilyttäen henkilösuojan eikä tunnistetietoja ole kerätty. Tällä on tavoitteena saada lukija vakuuttuneeksi hankkeen todenperäisyydestä ja lisätä luotettavuutta. Aineiston hankintana käytettiin Bikva-menetelmää ja tämä avattiin yksityiskohtaisesti kehittämishankkeen toteuttamisosiossa sekä haastatteluissa kerrottiin haastateltaville käytettävästä menetelmästä.

Kehittämishankkeen tekijänä olen pyrkinyt kuvaamaan hankkeen tulokset mahdollisimman rehellisesti. Tällä on tarkoitus listätä kehittämishankkeen luotettavuutta. Lähdekirjallisuus on valittu huolellisesti ja yhteneväiseen linjaan tukemaan kehittämishanketta ja sen tuloksia.

Havaintojen, palautteiden sekä haastattelujen kirjaaminen, tallentaminen ja säilyttäminen ovat kehittämishankkeen tekijän vastuulla ja näissä on toimittu vastuulli-

sesti, kunnioittavasti ja tietosuoja noudattaen. Missään aineistossa ei lue osallistujien henkilötietoja tunnistamisen välttämiseksi ja aineistot on nimetty yleisellä tasolla lapset, ohjaajat, johtoryhmä ja vanhemmat. Jokainen kehittämishankkeeseen osallistuja oli tietoinen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Hankkeeseen osallistuneiden henkilöiden nimillä ja palautteen sekä kehittämisideoiden yhteydellä ei ole merkitystä hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämisessä ja eettisesti on oikein, ettei niitä tulla julkaisemaan. Pienryhmäkodin ohjaajien haastattelulabelle on tuhottu litteroinnin jälkeen. Kehittämishankkeeseen osallistujien henkilötiedot on säilytetty ulkopuolisilta salassa. Kehittämishankkeessa saatu aineisto on hävitetty paperisilppurin avulla. Kehittämishanke on nyt valmis, eikä aineistoa ole tarkoituksenmukaista säilyttää.

Tärkeä osa luotettavuutta on toistettavuus. (Toikko & Rantanen 2009, 122.) Tämän kehittämishankkeen toistettavuus on helposti toteutettavissa samassa työyhteisössä uudestaan. Bikva-mallia soveltaen on mahdollista aloittaa hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittäminen ensimmäiseltä tasolta lasten havainnoinneista ja heidän antamasta palauteesta ja edetä kaikki tasot läpi ja tuoda saatu aineisto ensimmäiselle tasolle uudelleen kehittyneenä. Saatujen tulosten hyödynnettävyys on monimutkaisempi ja ne ovat tilannesidonnaisia eikä niiden siirtäminen ja hyödyntäminen suoraan toiseen kontekstiin sinällään ole mahdollista. Perustelut tähän väitteeseen ovat siinä, että jokainen pienryhmäkoti toimii omilla malleilla ja henkilösidonnaisuuksilla. Bikva-malli tiedonkeruumenetelmänä on suoraan hyödynnettävissä ja siirrettävissä sosiaalialan työkenttään.

6.2 Kehittämishankkeen arviointi

Tätä kehittämishanketta ei ole tehty vain tekemisen vuoksi. Hiljaisen tiedon tuottaminen esille on erityisen tärkeää tässä kehittämishankkeessa ja lapsilla on tietoa, jota ei muutoin voi saada kuin heitä kuulemalla ja palautteita keräämällä. (Hurtig 2003, 184.) Kehittämishankkeen tekeminen on ollut pitkä prosessi ja saaduilla tuloksilla on arvoa ja käytännön merkitystä. Kehittämishankkeen pohjalta saadut tulokset hyödynnettiin hoito- ja kasvatussuunnitelman muutoksessa. Ne tuotiin konkreettiselle tasolle suoraan hoito- ja kasvatussuunnitelma kaavakkeen kehittämiseen.

Kehittämishankkeen tavoitteena oli hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittäminen omaohjaajan työväliseinä ja tämä tavoite saavutettiin. Tässä kehittämishankkeessa käytettiin Bikva-menetelmää ja aineisto kerättiin haastattelemalla ja havainnoimalla. Bikva-menetelmän mukaisesti kehittäminen lähti asiakkaista, jotka tässä kehittämishankkeessa olivat sijaishuoltoon sijoitetut lapset. Tämä mahdollisti lasten osallisuuden kehittämistyössä. Kehittämishankkeen tulokset hyödynnettiin konkreettisesti hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämisessä. Kehittyneestä hoito- ja kasvatussuunnitelmasta tuli asiakaslähtöisempi ja lapset huomioivampi.

Kehittämishankkeen onnistumista voi pohtia moniäänisestä näkökulmasta. Kaikkien osallistujien kohdalta voidaan tarkastella olivatko kaikki kehittämistehtävään osallistuneet tasavertaisia. Osallistuivatko lapset kehittämiseen omasta vapaasta tahdosta vai sen vuoksi, että sattuivat olemaan sijoitettuna sijaishuollon laitokseen, jossa kehitettiin hoito- ja kasvatussuunnitelmaa. Antoivatko ohjaajat rehellistä palautetta ja uskalsivatko vanhemmat sanoa mitä todellisuudessa halusivat. Uskalsivatko he luottaa kehittämishankkeen tekijän sanoihin siitä, etteivät haastatteluissa annetut palautteet ja ideat vaikuta jo aiemmin annettuihin lapsen päätöksiin ja sovittuihin asioihin. Toteutuivatko hankkeelle asetetut tavoitteet ja toiveet. Oliko aikataulu sopiva, saivatko kaikki kehittämishankkeeseen osallistuneet oman äänensä kuuluviin, uskalsivatko he olla mukana omana itsenä ja antaa palautteen rehellisesti, olivatko kaikki lapset mukana vapaaehtoisuudesta huolimatta mukana vapaaehtoisesti vai saattoiko mukanaoloon mahdollisesti vaikuttaa pienryhmäkodin yhteisöpain.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittäminen omaohjaajan työväliseinä kehittämishanke syntyi työyhteisölähtöisesti tarpeesta kehittää jo olemassa olevaa hoito- ja kasvatussuunnitelmaa. Tämä oli jäänyt arjessa tekemättä ja kehittämistehtävän myötä siihen oli mahdollisuus paneutua. Suunnitelman kehittymistä prosessin aikana tapahtui. Tämä on todennettavissa vertailemalla uutta ja vanhaa hoito- ja kasvatussuunnitelmaa. Yksi hankkeen tulos on hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämisen työohje.

Sekoittuiko palautteen ja kehittämisideoiden antamiseen tunteita koko lastensuojelua, pienryhmäkotiä ja sen ohjaajia, mahdollisesti vanhempia ja perheenjäseniä tai koko elämää kohtaan. Palautteiden antamisessa ei ollut oikeita tai vääriä vastauksia.

sia ja kaikki palaute otettiin vastaan sellaisena kuin se annettiin. Rohkeiden ja kriittisten palautteiden antaminen viestii osaltaan luottamuksesta. Siitä, että on turvallista antaa sellaista palautetta kuin haluaa, eikä se johda elämää ja sen hetkistä tilannetta ainakaan huonompaan suuntaan. Olla vahvasti oma itsensä ja omien sanojensa takana, on perusta jolle voi rakentaa. Oikeus olla omat mielipiteet lisäävät ihmisoikeutta ja arvostusta ihmisenä.

Kehittämishankkeessa olivat mukana myös lastensuojeluyksikön ohjaajat ja johtoryhmä. Heidän panostusta ei voi vähätellä tai sivuuttaa, mutta tutkimuksen keskeisempiä tiedontuottajia ovat olleet lapset ja heidän perheensä. Ohjaajat ja johtoryhmä ovat tuoneet tutkimukseen oman näkökulmansa työntekijöinä ja pienryhmäkodin operatiivisina johtajina. Työntekijät edustavat hoito- ja kasvatussuunnitelman käyttäjiä käytännön tasolla ja heidän näkemykset kehittämisestä pohjautuvat pääsääntöisesti siihen, miten suunnitelma saadaan toimimaan lapsen ja perheen arjessa. Sijaishuollon ohjaajien ryhmähaastattelu haastoi kehittämishankkeen tekijän kertomaan Bikva-mallin toimintaperiaatteen ja perustelemaan miksi se on otettu tähän hankkeeseen aineiston keräämiseksi ja kehittämismenetelmäksi. Johtoryhmän tuottama tieto toi laajemman näkökulman ja ulottuvuuden. Se suuntautui lastensuojeluyksikön ulkopuoliseen maailmaan yhteistyöverkostoihin ja aina valtakunnalliselle tasolle terveyden hyvinvoinnin laitokseen, aluehallintovirastoon ja Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirastoon, Valviraan.

Bikva-mallin soveltuminen tähän kehittämishankkeeseen oli sopiva. Perusteluna arvioinnilleni on se, että Bikva-menetelmä otti huomioon kaikki arviointiin osallistuvat tasavertaisina. Jokaisella kehittämistehtävään osallistuneella oli mahdollisuus vaikuttaa kehitettävään hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Krogstrupin (2004, 23.) mukaan arviointiprosessin aikana saatuja tuloksia tulee esittää asianosaisille. Tämä on moraalisesti perusteltua ja yleisesti kohteliasta arviointiin osallistuneita kohtaan. Krogstrupin näkemys toteutui ja tämä lisäsi Bikva-mallin soveltuvuutta tähän kehittämistehtävään. Havainnointien ja lasten antamien palautteiden ja ohjaajien, johtoryhmän ja vanhempien haastattelujen perusteella saadut tulokset ovat teemoitettu. Tämän jälkeen ne jaettiin Bikva-menetelmää soveltaen seuraavalle osallistujatasolle ja näin välittyi alemmilta tasoilta tulleet palautteet sekä kehittämisideat. Ne siirtyivät hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämiseen. Kaikkien

osallistujatasojen jälkeen hoito- ja kasvatussuunnitelma palautui kehittyneenä ensimmäiselle tasolle lapsille. (Krogstrup 2004, 23.)

Kehittämishankkeessa olisi voinut tehdä toisin tutkimuslupa-asiat. Nyt ne kysyttiin suullisina suostumuksina ja tietoisena kehittämistehtävässä mukanaolosta. Näin jälkeempäin kehittämishanketta ja sen onnistumista arvioidessa tämä kohta jäi vajaaksi. Lupa-asioiden ja niiden kysyminen kirjallisena lisäisi hankkeen luotettavuutta ja olisi eettisesti oikein kehittämishankkeeseen osallistujia kohtaan. Tämä poistaisi epävarmuutta ja selkeyttäisi kehittämishankkeentekijän vastuuta. Kehittämishanke ei tämän suhteen varsinaisesti epäonnistunut, mutta tämä tuli itselle oppimiskokemuksena.

Lähdekritiikkiä tarkastelin kehittämishankkeen näkökulmasta ja kansainvälisiä lähteitä olisi voinut olla enemmän. Lähteet ovat pääasiallisesti ajankohtaisia ja olen käyttänyt pro gradu töitä j Väitöskirjoja.

6.3 Johtopäätökset ja jatkokehittämisaiheet

Kehittämishankkeen keskeisin anti on ollut asiakkaiden, tässä hankkeessa lastensuojelun sijaishuoltoon sijoitettujen lasten sekä heidän perheiden tuottama tieto ja kehittämisessä mukanaolo. He ovat saaneet osallistumisen kokemuksen ja heitä on kuultu itseä koskevassa merkittävässä asiassa hoito- ja kasvatussuunnitelmassa. Osallisuuden kokemuksen tuntemista olisi voinut lisätä huomioimalla enemmän pitkin kehittämishankkeen etenemistä kaikkia osallistujatasoja. Ei vain sillä hetkellä aktiivisena palautetta antavia. Lapset ovat saaneet tuoda esiin oman näkemyksensä hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämisessä. Havainnoinnit ja haastattelut saatiin toteutettua pitkästä kehittämishankkeen aikataulun venymisestä huolimatta joustavasti. Tärkeämpi merkitys on lasten ja vanhempien osallisuuden lisääminen ja mahdollisuus vaikuttaa ja kehittää hoito- ja kasvatussuunnitelmaa palvelemaan asiakaslähtöisesti tämän hetken lastensuojelun sijaishuollossa. Oma kokemus on, että mukana olon ja osallisuuden kokeminen ovat arjessa ohutta. Vanhempien ja lasten osallisuuden lisääminen vaatii heidän mukaan houkuttelua entistä enemmän. Tähän tarvitaan vanhempien kunnioitusta, aitoa kiinnostusta heitä ja heidän elämäntilannetta kohtaan, tutustumista heihin sekä yhteydenpitoa ja kokonaisuutena pitkäjänteistä työtä.

Lasten ja ohjaajien kehittämisideoissa oli löydettävissä yhteneväisyys. Toive tyhjästä sivusta, johon lapsi saa itse laittaa mitä haluaa, kehittyi pidemmälle. Sivun aiheeksi muotoutui lapsen oma sivu/ajatuksia elämästä ja lapsi saa itse vapaasti päättää mitä siihen laittaa vai laittaako mitään. Tähän sivuun ei ole erillistä ohjetta ja aikuisjohtoista määrittelyä.

Merkittävä ja hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämisen kannalta tärkeä muutosehdotus nousi ohjaajien ryhmähaastattelussa. Tämä näkökulma liittyi hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämisen mielekkyyteen lasten kannalta. Sillä on merkitystä, mikä asia on ensimmäisenä etusivulla, kun suunnitelmaa aletaan yhdessä omaohjaajan kanssa täyttää. Kehitettävässä hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on ensimmäisenä asiana lapsen käsitys huostaanotosta. Ryhmähaastattelussa nousi tästä hyvää keskustelua, näkemyksiä ja pohdintaa mitä aiheuttaa lapselle se, kun heti ensimmäisenä tuodaan silmien eteen kaikkein vaikein asia. Lapsen tulee käsitellä hoito- ja kasvatussuunnitelmassa huostaan ottoa ja sitä miksi hän on sijoitettuna sijaishuoltoon pienryhmäkotiin, mutta tämän ei tarvitse olla heti ensimmäisenä. Hyvänä pidettiin sitä, että aluksi on jotakin lasta itseään kiinnostavaa ja ikään kuin lämmittelynä tulevia haastavampia asioita varten.

Eronen (2012) pohti miten lastenkodissa eletyn lapsuuden muistelemisesta ja siitä kertomisesta voisi tehdä sallitumpaa ja hyväksyttävämpää. Tutkimuksessa haastatellut henkilöt eivät kertoneet pitkiä kertomuksia ja muistoja lastenkotiin päätymisestä. Jos muistoja oli, ne olivat hiljaisuudella ja kyynelillä esiin tulevia, ei sanallisia. (Eronen 2012, 100.) Lastensuojelun sijaishuollossa vietetyn ajan ja muistojen kertymisen toivoisi olevan edes hetkittäin tavallista lapsen elämää ja joitakin hyviä muisteltavia asioita jäävän mieleen. Hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttäminen yhdessä omaohjaajan ja vanhemman kanssa voivat edesauttaa hyvien kokemusten ja muistojen syntymistä sijaishuollossa oloajasta.

Selkeä konkreettinen silmin havaittavissa oleva muutos on hoito- ja kasvatussuunnitelman tiivistyminen ja lyhentymisen. Suunnitelmassa on keskiössä aiempaa enemmän lapsi ja vanhempien osallisuus ja mukaantulo on huomioitu.

Yksi yhteinen tekijä, joka nousi esiin sekä lasten että työntekijöiden haastattelusta on hoito- ja kasvatussuunnitelman pituus. Tätä voidaan pitää myös yhtenä keskei-

senä tuloksena. Useampi lapsista koki tämän sekä heti työntekijöiden ryhmähaastattelun ensimmäisten kommenttien joukosta nousi sama näkökulma. Käytössä ollut hoito- ja kasvatussuunnitelma koettiin liian pitkäksi ja selkeästi sitä halutaan lyhentää ja saada tiiviimpään muotoon. Perusteluja lyhentämiselle ovat mm. lapsen kiinnostuksen lopahtaminen heti alkuun, kun näkee paksun paperinipun. Se olemassa olollaan karkottaa vähäisemmänkin kiinnostuksen omia asioita kohtaan. Useamman asian yhteen liittäminen nähtiin hoito- ja kasvatussuunnitelmaa lyhentävänä ja lapsen kanssa keskusteluissakin tulee useampi eikä vain yksi asia kerrallaan puheeksi.

Kehittämishankkeen tekijänä tein huomion havainnoidessa lapsia hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämässä omaohjaajan kanssa. Havaintoni on subjektiivinen ja kontekstisidonnainen. Tein huomion, että useammat lapsista olivat hämmennyneitä heitä kohdanneesta osallisuuden mahdollisuudesta kehittämishankkeessa. Havaintoni perustuu näkö- ja kuulohavaintoihin seurattessani hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttöä. Lasten puheissa oli ihmettelyä ja hämmästyä. Useamman käyttäytymisessä oli havaittavissa pientä jännitystä ja valppaana oloa siitä mitä on tulossa. He eivät voineet olla täysin rentoutuneita. Näkemykseni ei vaikuta kehitettävään hoito- ja kasvatussuunnitelmaan, mutta pohdin mistä tämä johtui ja tulin siihen tulokseen, että he eivät ole tottuneet aiemmin olemaan mukana vaikuttamassa omiin asioihin. Lapsilla ei ole välttämättä hyviä kokemuksia kehittämisestä ja kuulluksi tulemisesta. Lapsilta on kysytty vähän itseen liittyvien asioiden kehittämisestä ja niihin vaikuttamisesta. Mukanaolo oli uutta ja sitä täytyy harjoitella monta kertaa, että siitä tulee luontevaa myös lapselle. On lapsia, jotka eivät koe omien asioiden käsittelyä positiivisena ja välttelevät niistä puhumista. He eivät koe tai ymmärrä osallisuuden merkitystä tärkeänä ja tarvitsevat siitä useamman kerran kokemusta.

Lasten havainnoinnin ja arvioinnin antamisten sekä hoito- ja kasvatussuunnitelmiensa täyttämisen aikana tein havainnon, jossa useammalle lapselle oli vaikeaa olla mukana antamassa palautetta, vaikka tämä oli täysin vapaaehtoista. Vaikeuden toki kyky erottaa omaa sen hetkistä elämäntilannetta suhteessa annettavaan palautteeseen ja kehittämisideoihin. Oman huostaanoton vaikutukset näkyivät jännittyneisyytenä hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämistilanteessa. Toiset lapsista eivät olleet käyneet läpi sijoitusta ja sen mahdollisia syitä tai siitä oli jo pidemmän ai-

kaa, eikä se ollut vielä omassa mielessä saavuttanut tasapainoa. Negatiivisen palautteen taustalla saattaa olla lasten masennusta, kokemuksia osallisuuden vähyydestä ja kehittämiskohteena olevan aihealueen vieraus ja vaativuus.

Tein positiivisen havainnon siitä, että lapsille oli tärkeää olla mukana kehittämässä hoito- ja kasvatussuunnitelmaa sen vaikeudesta huolimatta ja vaikka heistä kaikki ei heti aluksi ymmärtänyt mistä on kyse. Hoito- ja kasvatussuunnitelma koettiin vieraaksi. Sen käyttö ei ollut vakiintunut arkeen ja tämä tuotti osaltaan hämmennystä. Lapsiryhmässä oltiin kiinnostuneita siitä, olivatko jo toiset osallistuneet kehittämiseen. He kyselivät tätä toisiltaan, vaikka eivät osanneet käyttää omassa puheessaan termiä haastattelu. ”Ooks sä jo täyttäny sen paperin tai ooks vastannu kysymyksiin ” olivat lauseita, joita esitettiin toisille lapsille. Hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämiseen osallistuminen oli ensimmäinen toiminnan kehittämiseen osallistava tapahtuma pienryhmäkodissa. Lapsille on aiemmin annettu mahdollisuuksia esittää toiveita tulevista tapahtumista ja mahdollisista yhteisistä toimintaan vaikuttavista hankinnoista harrastuksiin liittyen. Tämä on ollut vähäisempää eikä selkeästi tavoitteisiin pyrkivä pysyvään kehittämiseen tähtäävää. Hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittäminen ei ole pelkästään mukavien asioiden ympärillä työskentelyä, vaan siinä on laaja elämän osa-alueiden kirjo. Aina kaikki asiat eivät ole helposti lähestyttävviä ja aiheuttavat huolta, tuskaa ja murhetta. Todellisuuden kohtaaminen voi herättää muistoja ja saada aikaan kipeitä, haasteellisia tunnetiloja.

Haastatellessaan lastensuojelulaitoksen työskenteleviä lähikasvattajia Elo-Kuru (2003) teki havainnon, jossa työntekijöillä oli paljon hiljaista tietoa ja se olisi saatava käyttöön. Haastattelun tuloksena oli myös henkilöstön positiivinen asenne omaa työtään kohtaan ja laitokseen sijoitettuja lapsia ja heidän vanhempiaan kohtaan. Tutkimuksesta nousi esille vuorovaikutustaidot, joita tarvitaan lapsen ja hänen perheensä kohtaamisessa. Ohjaajien ryhmähaastattelussa tein havainnon, että Elo-Kurun (2003) tutkimustuloksissa on yhteneväisyys pienryhmäkoti Ompun ohjaajien arvomaailmaan ja työskentelyyn sijaishuoltoon sijoitettujen lasten ja heidän vanhempien kanssa. Tämä on todennettavissa omassa kehittämishankkeessani ohjaajien positiivisessa suhtautumisessa lapsia kohtaan. Koko ajan oli mukana hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämisessä kannustava ja myönteinen asenne lapsia ja heidän vanhempia kohtaan. Haastattelun aikana tulivat esille ohjaajien

tiedot ja osaaminen konkreettisina kehittämisideoina miten työskennellä ja täyttää hoito- ja kasvatussuunnitelmaa omaohjattavan lapsen kanssa.

Ne vanhemmat jotka osallistuivat yksilöhaastatteluihin, pitivät hoito- ja kasvatussuunnitelmaa hyvänä asiana. Vanhemmat, jotka antoivat palautettua, olivat tyytyväisiä, että pienryhmäkodilla on olemassa hoito- ja kasvatussuunnitelma. Palautetta ja kehittämisideoita antaneet vanhemmat olivat kiitollisia, että heitä kuunneltiin ja otettiin mukaan kehittämiseen. He osoittivat tyytyväisyyttä saamastaan tiedosta ja siitä, että avoimesti kerrotaan tällaisesta kehittämistoiminnasta. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että yhteinen kehittämistehtävä lisäsi yhteistyötä, luottamusta ja avoimuutta vanhempien ja pienryhmäkodin koko henkilökunnan välillä.

Hovi-Pulsa (2011) pohti liseniaattitutkimuksessa sitä, mitä merkitsi lastensuojelun perhetyössä asiakkaan arjen ymmärtäminen lajemmassa kontekstissa. Ei vain yksittäisinä havaintoina asiakkaan elämästä. Tässä kehittämishankkeessa sijoitetun lapsen ja hänen perheensä laajempi ymmärtäminen huomioidaan hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämistyöskentelyssä. Hoito- ja kasvatussuunnitelmatyöskentelyn yhtenä tavoitteena on yhdistää lapsi, perhe ja sijaishuollon työntekijät toimimaan yhteistyössä lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseksi. Tällä työskentelyllä voidaan saavuttaa yhteistä näkemystä ja pitäytyä tehdyissä sopimuksissa ja tavoitteissa. Pääsimme tätä tavoitetta lähemmäksi hoito- ja kasvatussuunnitelman kehittämistehtävässä ja työ tavoitteen saavuttamiseksi jatkuu.

Kehittämishankkeen työstämisprosessin aikana on herännyt jatkokehittämiskehdoituksina huostaan otettujen lasten vanhemmille tehtävät asiakassuunnitelmat ja tutkimuskysymyksenä miksi niitä ei ole tehty, vaikka laki määrää tehtäväksi. Tutkimusta voisi tehdä vanhempien ja sosiaalitoimen näkökulmista. Tärkeämpi tarkastelukohde olisi huostaan otettujen lasten vanhempien näkökulma ja erityisesti heidän tietoisuus asiakassuunnitelmien suhteen ja oikeus siihen. Onko heillä tietoa omista oikeuksista ja kerrotaanko heille riittävän selkeästi niistä. Mikä auttaisi heitä tietoisemmiksi omista oikeuksistaan.

Kehittämishankkeen aikana on keskeinen teema ollut lasten osallisuus ja sen toteutuminen. Tämän hankkeen edetessä on kiinnostuksen kohde herännyt siihen, mitä lasten osallisuus todellisuudessa on sijaishuoltoyksiköissä. Tutkimuksellise-

na jatkokehittämishankkeena voisi tehdä lapsen osallisuuden toteutuminen sijais-
huoltoyksikössä. Mitä se todellisuudessa pitää sisällään

Nyt olemme kehittämishankkeen vaiheessa, jossa hoito- ja kasvatussuunnitelmaa
on kehitetty ja uusi suunnitelma on otettu käyttöön. Kaikkien osallistujatasojen
jälkeen kehittynyt hoito- ja kasvatussuunnitelma palautui lähtötasolle lapsille ja
omaohjaajien työvälineeksi. Tärkeänä jatkotutkimusaiheena on kysymys siitä,
miten kehitetty hoito- ja kasvatussuunnitelma muotoutuu omaohjaajan arjen työ-
välineeksi ja sitä olisi tulevaisuudessa hyödyllistä saada tietoa. Kehittämistehtävä
suunnitelman osalta pienryhmäkodissa jatkuu.

LÄHTEET

- Alho, M. 2009. Vanhemmuuden roolikartta omaohjaajan hyvänä työkäytäntönä. Halikon perhetukikeskuksessa. Teoksessa Tanskanen, I & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 44. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Tampere, 81-91.
- Elo-Kuru, H. 2003. Omahoitaja - kaiken korjaa? Lastensuojelulaitoksenlähikasvattajan työssä tarvittava ammatillinen osaaminen. Sosiaalityön pro gradututkielma. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.
- Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämää. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta ja kulttuuritieteiden yksikkö. University Press. Tampere.
- Eronen, T. 2008. Lastenkoti dokumentoituna, kerrottuna ja yhdessä muisteltuna. *Janus* 16, 19-34.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 4. painos. Jyväskylä: Vastapaino
- Forsberg, H., & Kröger, T. 2011. *Social work and child welfare politics: thought Nordic lenses*. Bristol Policy Press.
- Forsberg, H., & Ritala-Koskinen, A. From welfare to illfare: public concern for Finnish childhood. Edited Forsberg, H., & Kröger, T. 2011. *Social work and child welfare politics: thought Nordic lenses*. Bristol Policy Press.
- Halinen, Koivula & Virtanen, 2005. Opetussuunnitelma erityisopetuksen järjestämisen tukena. Teoksessa Peltonen, H. (toim). *Opiskelun tuki esi- ja perusopetuksessa*. Opetushallitus. Saarijärvi, 161-162.
- Heinonen, H. 2011. Sadoissa verkoissa sukkulointia, kumppanuudet sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Heinonen, H. & Sinkko, P. 2009. Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) 2009. *Lastensuojelun ytimissä*. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Yliopistopaino. Helsinki, 89-100.

Helavirta, S. 2011. Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://acta.uta.fi/teos.php?id=1000059>. Viitattu 26.8.2012

Henkilötietolaki 22.4.1999/523.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Tammi. Kariston Kirjapaino Oy. Hämeenlinna.

Hovi-Pulsa, R. 2011. Arkilähtöinen perhetyö, strukturoitua avoimuutta. Lisensiaattitutkimus. Yhteiskuntatieteen laitos. Itä-Suomen yliopisto.

Hurtia, P. 2008. Lapsi oman elämänsä asiantuntijana lastensuojelu alku- ja tilannearvoissa. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Tampere.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H., Ritala Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 167-169.

Hukkanen, R. 2002. Psychosocial problems of children placed in children's homes. University of Turku. Annales universitatis turkuensis. Ser D tom. 524. Medica-odontologica. Painosalama Oy. Turku.

Högnabba, S. 2008. Muuttaako asiakkaan puhe työkäytäntöjä. Tutkimus Bikva-arviointimenetelmän vaikutuksista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus. Stakesin raportteja 34/2008. Valopaino Oy. Helsinki.

Hämäläinen, J. 2011. Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Pehkonen, A & Väänänen-Formin, M. (toim) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus Bookwell Oy. Juva, 47-66.

Kaipio, K. 1999. Kasvattava yhteisö. Gummerus Oy. Jyväskylä.

Karppinen, S. 2001. Lapsen henkilökohtainen hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: Omahaohitajamenetelmä. Teoksessa Tervonen- Arnkil, K. (toim.) Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 14-20.

Kendrick, A. 2007. Residential child care: Prospects and challenges. London: Jessica Kingsley Publishers.

Kiili, J. 2006. Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 283. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kiuru, H. 2010. ”Lapsen etu on se, mikä meitä ohjaa”. Lapsilähtöinen työskentely perhekeskeisessä lastensuojelun perhetyössä. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kinnunen, E. 2006. Lastensuojelutarpeen arviointi sosiaalityöntekijän dokumentoituina. Pro gradu - tutkielma. Kuopion Yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos.

Kiiskinen, P. & Eskelinen, T. 2010. Iskä, äiskä, omahoitaja ja mä siltaa rakentamassa. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Helsinki. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 18.

Koivisto, J. (2007) Kuinka paljon asiakkaan sana painaa? Bikva-menetelmän relationaalinen arviointi. Stakesin raportteja 21/2007. Valopaino Oy. Helsinki.

Koskela, M. 2010. Lastensuojelun www-sivujen informatiivisuus: asiakkaan osallisuuden ja asiakkuuden näkökulmasta. Pro gradu-tutkielma Lapin Yliopisto yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Krogstrup, H. 2004. Asiakslähtöinen arviointi, Bikva-malli. Hyvät käytännöt, Menetelmä – käsikirja. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Helsinki.

Kyrönseppä, U. & Rautiainen, J-M. 1993. Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY.

Känkänen, P. & Laaksonen, S. 2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista.

Kääriäinen, A. 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Helsingin Yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsinki. Hakapaino.

Kääriäinen, A., Leinonen, A. & Metsäranta H. 2007. Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. 3. uudistettu painos. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press.

Laatu keskus Excellence Finland 2010. The EFQM Excellence model 2010. The European Foundation For Quality management (EFQM).

Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu 2011. Asiakastyön dokumentointi sijaishuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. THL:n raportti 54/2011. Tampere.

Laakso, R. (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset – Etnografia lastenkotityöstä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen Yliopistopaino Oy. Juvenes Print. Tampere.

Laitinen, M., Ojaniemi, P. & Tallavaara (2007) ” Nyt kuullaan meitä asiakkaita” Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53. Rovaniemi.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. 22.10.2000. 812/2000. [Viitattu 20.5.20119] Saatavissa: <http://finlex.fi>

Lastensuojelun ympärivuorokautinen hoito ja kasvatus. Valtakunnallinen valvontaohjelma 2012-2014. Valvontaohjelma 4:2012. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvonta virasto (Valvira). Helsinki.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 [Viitattu 11.5.2011] Saatavissa: <http://finlex.fi>

Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti. [Viitattu 26.4.2011] Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi>erveyshallintotieteen Pro gradu-tutkielma. Vaasan Yliopisto.

- Lastensuojelu Tilastoraportti 30/2013. Suomen virallinen tilasto lastensuojelu THL[Viitattu 17.1.2014] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201311257399>
- Leino, J. 2009. Lastensuojelulain uudistus. Muutosjohtaminen ja uudet toimintatavat lastensuojelun organisaatioissa. Sosiaali- ja terveyshallintotieteen pro gradu-tutkielma. Vaasan Yliopisto.
- Lämsä, A.-L. 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Akateeminen väitöskirja. Oulun Yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Mahkonen, S. 2008. Lastensuojelu ja laki. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino oy.
- McLafferty, I. 2004. Focus group interviews as a data collecting strategy. *Journal of Advanced Nursing*, 48(2)/2004
- Mikkola, P. 1999. Laadun elementit sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 14. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.
- Muukkonen, T. 2008. (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 17. Yliopistopaino.
- Mäenpää, J. & Törrönen M. 1996. Dokumentoitu lapsi: miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Teoksessa Mäenpää, J. & Törrönen M. (toim.) Dokumentoitu lapsi. Stakes: Aiheita 4. Helsinki: Stakes, 7-60.
- Niemelä, H. 2005. Lapsikeskeinen sijaishuolto. Mitä tekisin, jos tämä olisi oma lapseni? Teoksessa Laaksonen, S. & Kemppainen, M. (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki, 57-78.
- Nummela, T. 2007. Huostaan otettujen lasten vanhempien tukeminen. Pro Gradututkielma. Tampere: Tampereen yliopisto:
<http://tutkielmat.uta.fi/tutkielma.php?id=17292>. Viitattu 25.7.2012.

- Oranen, M. 2007. Mitä mieltä, Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Lastensuojelun kehittämisohjelman osahankkeen raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö
- Pekkala, N. 2006. Lapsen asema lastensuojelun asiakkaana. Pro Gradu-tutkielma. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.
- Pienryhmäkoti Omppu hoito- ja kasvatussuunnitelma 2005.
- Pienryhmäkoti Omppu 2011. Saatavissa: osittain <http://omppu.info/index.php>
- Pienryhmäkoti Omppu 2012. Saatavissa: osittain <http://omppu.info/index.php>
- Pitkänen, M. 2008. Yhteiseen elämään -huostassapidon lopettaminen lastensuojelun toimenpiteenä. Lisensiaattityö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka. Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa- tutkimus. Helsinki: Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 26. Pro gradu- tutkielma. [viitattu]. Saatavissa www.socca.fi.
- Puustinen-Korhonen, A. 2011. Lastensuojelun kansalliset laatusuosituksen. Kooste laatusuositusluonnoksesta saaduista lausunnoista ja kommentteista. Sosiaali- ja terveysministeriö. 24.1.2011
- Pölkki, P. 2008. Uusi mahdollisuus. Millaista aikuisen tukea sijaishuollossa oleva nuori tarvitsee identiteetilleen. Teoksessa Lahikainen, A., Punamäki, R., & Tamminen, T. (toim.) 2008. Kulttuuri lapsen kasvattajana. WSOY. Helsinki, 168-171.
- Rousu, S. 2007. Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkyvät tuloksellisuus näkyväksi. Helsinki. Tampereen yliopisto ja Suomen kunta-liitto.
- Ruisniemi, T. 2010. Lastensuojelulain merkitys lastensuojelun sosiaalityössä. Pro gradu- tutkielma. Turun Yliopisto Sosiaalipolitiikan laitos. Turku.
- Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Edita. Helsinki.
- Räty, T. 2012 Lastensuojelulaki- käytäntö ja soveltaminen. Edita Bookwell Oy. Porvoo.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Edita. Helsinki.

Salminen, M. & Rämö, S. 2012. YKS-käytäntöjen alkukartoitus. Hämeenlinnan kaupunki Virvelinranta YKS-osahanke. Hämeen ammattikorkeakoulu.

Salokanta, S. 2003. Miten lapsi näkyy lastensuojelussa? Tutkimus Hämeenlinnan lastensuojelun huoltosuunnitelmista. Sosiaalityön pro gradu tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Seppänen-Järvelä, R. & Vataja, K. 2009. Mitä työyhteisölähtöinen prosessikehittäminen on? Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Vataja, K. (toim.) Työyhteisö uusille urille. Kehittäminen osaksi arjen työtä. WS Bookwell Oy. Juva, 13-29.

Sinkkonen, J. 2010. Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Teoksessa Kiiskinen, P. & Eskelinen, T. (toim.) Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry., 9 -12.

Sorsa, M. (2002) Asiakaslähtöisyys sosiaali- ja terveystalveissa. Hoitotieteen pro-gradu tutkielma. Tampere. Tampereen yliopisto.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012 -2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:1. Juvenes Print Tampereen Yliopistonpaino Oy. Tampere

Sternberg, B.S. 2011. Mahdollistava yhteisöllisyys. Sukellus setlemettityöhön. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalityö. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto

Stenroos, M-L. 2012. Valvonta-asiakirjat ja suositukset laadun lähteitä. Etelä-Suomen aluehallintovirasto. Lahden ammattikorkeakoulu 31.10.2012. Luento

Tammi, T. & Lapinleimu O. 2010. Lastensuojelun edunvalvonnan vaiheet. Teoksessa Marjomaa, P. & Laakso, M. (toim.) 2010. Lastensuojelun edunvalvontalapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15. Helsinki, 39-40.

Tarkastuskertomus. 2012. Valtiontalouden tarkastusviraston lastensuojelun tuloksellisuustarkastuskertomus. [Viitattu 3.1.2013] saatavissa:http://www.e-julkaisu.fi/vtv/lastensuojelu/pdf/6_2012_lastensuojelu_netti.pdf

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2012.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2013.

Thomas, N. 2002. Children, family and the state. Decision-making and child participation. The Policy Press.

Toimiva lastensuojelu väliraportti. 2012. Selvitys kuntien perhetyön, lastensuojelun toimintatapojen sekä lastensuojelun toimivuuden kehittämisestä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:28. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3264-7>

Timonen-Kallio, E. 2008. Lastenkodin ohjauksellinen identiteettityö - Työkirjamenetelmä omahoitajan hoito- ja kasvatustyön jäsentäjänä. Turku: Turun yliopisto.

Timonen-Kallio, E. 2009. Työmenetelmät ammatillisten käytäntöjen vahvistajina. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 44. Tampereen yliopistopaino- Juvenes Print Oy. Tampere, 7-21.

Timonen-Kallio E. 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tampereen yliopistopaino- Juvenes Print Oy. Tampere, 6-17.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampereen Yliopistopaino Oy-Juvenes Print. Tampere.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Törmikoski- Hampf, M. 2008. Sijoitetun lapsen arki ja uudet sosiaaliset suhteet. Teoksessa Huotari, K & Hurtig, J. 2008. Sosiaalityötä monitoroimassa. Helsinki: Palmenia.

Törrönen, M. 1999. Lasten arki laitoksessa. Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki. Helsinki University Press.

Valvira, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2012.

Valvira, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2013.

Vataja, K. 2009. Arvioiva työote- kehittämisen peruslähtökohta. Teoksessa Sepänen-Järvelä, R. & Vataja, K. (toim.) Työyhteisö uusille urille. Kehittäminen osaksi arjen työtä. WS Bookwell Oy. Juva, 52-55.

Vierula, T. 2012. Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. Vanhempien näkökulma. Janus 2. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 149-167.

Walsh, M. E., Brabeck, M. M., & Howard, K. A. (1999). Interprofessional Collaboration in Children's Services: Toward a Theoretical Framework. *Children's Services: Social Policy, Research & Practice*, 2 (4)

LIITTEET

Liite 1.

Taulukko 1. Esimerkki lasten tuottaman aineiston teemoittelusta

Ilmaisu	Alateemat	Yläteemat
<ul style="list-style-type: none">- Papereiden täyttämisestä tulee ärsyttävä olo.- <u>Ihan turhaa on en koe tarpeelliseksi.</u>- En <u>mä</u> jaksa antaa palautetta.- Ihan sama <u>mulle</u> mitä kysymyksiä.- En tykkää. Ei mikään <u>ollu</u> hyvää.- Kaiken haluaisin muuttaa. En osaa sanoa miten.- Ei mikään huonoa.- Jatka lauseita oli hyvää.- Ystävä sivu on tärkeä.- <u>Kyl toi vois olla vähän lyhyempi.</u>- <u>Vähä hankala vastata kysymyksiä.</u>- Tyhjä paperi vaan, mihin kirjoittaa.	<ul style="list-style-type: none">- <u>Lasten suhtautuminen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan.</u>- Negatiivinen palaute.- Positiivinen palaute.- <u>Kehittämis ehdotukset hoito- ja kasvatussuunnitelmaan.</u>	<ul style="list-style-type: none">- Mitä hyvää on hoito- ja kasvatussuunnitelmassa.- Mitä huonoa tai poistettavaa hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on.- Mitä haluaisit sanoa hoito- ja kasvatussuunnitelmasta.

LIITTEET

Liite 2

Hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämisen työohje

Kutsu vanhemmat mukaan täyttämään hoito- ja kasvatussuunnitelmaa yhdessä lapsen ja omaohjaajan kanssa.

Säilytä hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämishetkessä rentoote ja luottamus lapseen.

Älä yritä väkisin, jos tilanne täyttämiseksi ei ole suotuisa. Kannusta kuitenkin lasta työskentelyyn, jos näet, että pienellä motivoinnilla päästään eteenpäin.

Voit palkita lasta hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämisen jälkeen itse parhaaksi katsomalla tavalla.

Palkinto voi toimia motivaatiota lisäävänä tekijänä. Omaohjaajana tunnet ja tutustut kokoajan enemmän lapseen ja voit käyttää ammattiosaamistasi parhaalla mahdollisella tavalla.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman voi täyttää lapsi itse tai omaohjaaja, miten keskenään sovitte ja on luontevaa.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman voi täyttää pienissä erissä useampaan kertaan. Jos lapsi ei saa johonkin kohtaan sanottua ja tuotettua mitään, siirtykää seuraavaan kohtaan ja jättäkää edellinen tyhjäksi.

Tarkoitus ei ole täyttää joka kohta sanasta sanaan systemaattisesti.

Lapsen oma sivu on häntä varten. Lapsi voi laittaa tähän mitä hän itse haluaa esim. ajatuksia elämästä, itsestä, menneisyydestä, tulevaisuudesta, nykyhetkestä. Tämä on kohta, joka ei ole aikuisjohtoinen.

LIITTEET

Hoito- ja kasvatussuunnitelman viimeinen sivu on vanhempien sivu. Siinä on ideana täyttää sivu yhdessä lapsen, vanhemman ja omaohjaajan yhteistyössä. Sivun voi täyttää myös omaohjaaja ja vanhempi kahdestaan tai vanhempi myös itseksensä, jos tämä on paras vaihtoehto tilanteeseen.